

Araştırma Makalesi

Engelli Aylığının Sosyo-Ekonomik Boyutu: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Nitel Bir İnceleme¹

The Socio-Economic Dimension of Disability Pension: A Qualitative Study within the Scope of Law No. 2022

Çilem TAŞKIN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi cilem.taskin@gsb.gov.tr https://orcid.org/0009-0008-8765-1012	Muradiye ATEŞ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi muradiye.ates@hbv.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-2893-2662
--	---

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
02.05.2025	14.06.2025

Öz

Engellilik, tarihsel süreç içinde farklı paradigmlar çerçevesinde ele alınmış ve özellikle 1970'lerden itibaren "sosyal" bir mesele olarak daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Günümüzde engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımı, yalnızca fiziksel veya tıbbi düzenlemelerle değil, aynı zamanda sosyal politika araçlarıyla da desteklenmektedir. Türkiye'de engelli bireylere yönelik sosyal politikalar, onların bağımsız yaşam becerilerini artırmayı ve toplumsal katılımlarını desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, 2022 sayılı Kanun kapsamında sağlanan engelli aylığı, ekonomik desteğin ötesinde bireylerin sosyal ve kültürel hayata katılımlarını da şekillendiren önemli bir politika aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın amacı engelli aylığının bireyler üzerindeki sosyal ve ekonomik etkilerini anlamaktır. Bu çerçevede araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve 2022 sayılı Kanun kapsamında engelli aylığı alan 27 fiziksel engelli birey ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. MAXQDA 2020 programı aracılığıyla gerçekleştirilen tematik analiz sonucunda, engelli bireylerin aylık miktarının yetersiz olduğu, dolayısıyla ciddi ekonomik zorluklar yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Kanun kapsamında verilen aylığın, engelli bireylerin hâlihazırda kısıtlı olan kültürel ve sosyal hayata katılımlarını artırmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bulguları, engelli aylığının bireylerin ekonomik ve sosyal refahını artırmada sınırlı kaldığını ve mevcut sosyal politika mekanizmalarının daha kapsayıcı ve sürdürülebilir bir çerçevede yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engelli Aylığı, Engellilik, Sosyal Model, Sosyal Politika, Sosyo-Ekonomik Boyut

Abstract

Disability has been addressed within different paradigms throughout history and has been increasingly discussed as a social issue since the 1970s. Today, the full participation of individuals with disabilities in society is supported not only by medical or physical arrangements but also through social policies. In Turkey, these policies aim to enhance independent living skills and social integration. The disability pension under Law No. 2022 serves as a key policy tool, shaping not only economic support but also social participation. This study examines the social and economic effects of the disability pension. A qualitative research method was used, involving semi-structured interviews with 27 physically

¹ Bu makale, "2022 Sayılı Kanun Kapsamında Engelli Aylığının Sosyo-Ekonomik Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Taşkın, Ç. & Ateş, M., 2025, Engelli Aylığının Sosyo-Ekonomik Boyutu: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Nitel Bir İnceleme, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(2), 2029-2050.

disabled individuals receiving this disability pension. Thematic analysis via MAXQDA 2020 revealed that the disability pension amount is insufficient, leading to economic hardship. Additionally, it does not significantly enhance cultural or social participation. The findings suggest that the disability pension has limited impact on well-being, emphasizing the need for more inclusive and sustainable social policies. Moreover, the study underscores the importance of a holistic approach that integrates economic assistance with initiatives aimed at fostering a more inclusive societal environment for individuals with disabilities. Such an approach would better support the goal of full societal participation for people with disabilities.

Keywords: Disability Pension, Disability, Social Model, Social Policy, Socio-Economic Dimension

1. GİRİŞ

Sosyal politikaların etkinliği, sadece mevcut düzenlemelerin varlığıyla değil, bu düzenlemelerin bireyler üzerindeki somut ve uzun vadeli etkileriyle de değerlendirilmelidir. Engellilik, yalnızca bireysel bir durum olmayıp, toplumsal faktörler ve yapılarla şekillenen bir olgu olarak ele alınmaktadır (Oliver, 1986). Bu bağlamda, engelli bireylerin toplumsal hayata tam ve etkin katılımı, sosyal politika alanında temel bir hedef olarak öne çıkmaktadır. Bu hedefe ulaşılabilmesi, sadece yasal düzenlemelerin varlığıyla değil, aynı zamanda sosyal politikaların etkinliği ve sürdürülebilirliğiyle de doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla, engelli bireylere sunulan sosyal politikaların, bireylerin toplumsal yaşama diğer bireylerle eşit koşullarda ve bağımsız bir şekilde katılımını ne ölçüde desteklediğinin değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye’de engelli bireylere yönelik sosyal politikaların kurumsal çerçevesi, 1976 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı Kanun ile oluşturulmuş, 2005 yılında yapılan düzenlemelerle engelli bireyler de bu kanun kapsamına dâhil edilmiştir (Yuvalı, 2019). Daha sonra 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un (2005) yürürlüğe girmesiyle, engelli bireylerin toplumsal hayata tam ve eşit katılımını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Buna rağmen, engelli bireyler ekonomik engellerle ve toplumsal dışlanmayla karşılaşmaya devam etmektedir. Bu araştırma, 2022 sayılı Kanun kapsamında sağlanan engelli aylıklarının, bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımını desteklemede yetersiz kaldığını ve bu durumun yapısal bir sosyal sorun oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanamaması, sadece maddi bir mesele değil, aynı zamanda sosyal dışlanma gibi daha geniş toplumsal sorunlara da yol açmaktadır.

Bu araştırma, 2022 sayılı Kanun kapsamında sağlanan engelli aylığının sosyo-ekonomik etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle engellilik kavramına ilişkin teorik çerçeve ele alınmış ve ardından dünyada ve Türkiye’de engelli aylığı uygulamalarına odaklanılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde engelli bireylerin deneyimlerini ve algılarını derinlemesine incelemek üzere nitel araştırma yöntemi kullanılmış, saha çalışmasından elde edilen veriler katılımcıların bireysel deneyimlerine odaklanan tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Son bölümde ise engelli bireylere yönelik sosyal politika geliştirme süreçlerine katkı sağlamak ve daha kapsayıcı bir sosyal politika sistemi oluşturmak amacıyla politika önerileri sunulmuştur. Bu kapsamda çalışma, yalnızca akademik bir değerlendirme sunmakla kalmayıp, engelli bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik somut politika önerileri geliştirmeye de katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1.1. Engelliliğe İlişkin Kavramsal Çerçeve

Engellilik, tarih boyunca farklı anlayışlarla ele alınmış ve çeşitli modeller çerçevesinde değerlendirilmiştir (LoBianco ve Sheppard-Jones, 2007: 1-2) 1800’lere kadar ahlaki modelin hâkim olduğu bu süreç, 19. yüzyıldan itibaren tıbbi modelin ön plana çıkmasıyla değişmiştir. Tıbbi model, engelliliği fiziksel eksikliklere odaklanarak açıklamış (Palmer ve Harley, 2012: 358) ve engelli bireyleri bağımlı kılan bir bakış açısı sunmuştur. Ancak, 1970’lerden itibaren sosyal modelin gelişmesiyle engelliliğin toplumsal bir olgu olduğu, bireylerin eksikliklerinden ziyade toplumun bu eksikliklere uyum sağlayamamasının esas problem olduğu anlayışı yaygınlaşmıştır (Shakespeare ve Watson, 2002: 5). Sosyal model, ayrımcılık, sosyal dışlanma ve erişilebilirlik gibi konulara odaklanarak engelli bireylerin topluma tam katılımını sağlamayı amaçlamaktadır (Flowers, 2007: 16). Engelliliğe ilişkin yaklaşımlar zaman içinde gelişerek insan hakları modeli gibi bireyin onurunu merkeze alan perspektifleri de içermeye başlamıştır (Attepe Özden, 2020: 39; Degener, 2016: 4) . Bugün gelinen noktada, engelliliği açıklayan modeller birbirini ortadan kaldırmamakta, aksine eksik yönlerini tamamlayarak daha kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle insan hakları modeli, sosyal modelin vurguladığı erişilebilirlik ve toplumsal düzenlemeleri içermekle birlikte, engelli bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasını esas almaktadır. Diğer taraftan, engellilik kavramına ilişkin yaklaşımlar, literatürde Marksist, feminist, psikolojik gibi farklı teorik perspektiflerle de incelenmektedir (Taşkın, 2020: 29).

Tarihsel süreçte farklı yaklaşımlar doğrultusunda şekillenen engellilik kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar mevcuttur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından engellilik, bireyin sağlık durumu ile çevresel ve kişisel faktörler arasındaki olumsuz etkileşimler sonucu ortaya çıkan bir durum olarak açıklanmaktadır (WHO, 2011: 4). 1980 yılında geliştirilen ICIDH-10 sınıflandırmasına göre engellilik; sakatlık (impairments), yeti yitimi (*disabilities*) ve sosyal yetersizlik (*handicaps*) olmak üzere üç boyutta ele alınmaktadır (Altuntaş ve Topcuoğlu, 2016: 19). Yine Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme’ye göre engelli bireyler, kişisel veya sosyal yaşantılarında kalıtsal ya da sonradan oluşan bedensel veya ruhsal eksiklikler nedeniyle günlük işlerini yerine getiremeyen bireyler olarak tanımlanmaktadır (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009). Türkiye mevzuatında ise, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun kapsamında engelli bireyler, topluma tam ve etkin katılım konusunda kısıtlılık yaşayan bireyler olarak tanımlanmıştır. 2013 yılında yapılan düzenleme ile "özürlü" ifadesi kaldırılarak "engelli" kavramı kullanılmaya başlanmıştır (6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2013).

Engellilik alanında sosyal politikaların gelişimi, 19. yüzyılın sonlarında özel eğitim hizmetleriyle başlamış, I. Dünya Savaşı sonrası rehabilitasyon çalışmalarıyla devam etmiş ve II. Dünya Savaşı sonrasında istihdam alanındaki hukuki düzenlemelerle genişletilmiştir (Altan, 1999: 417). 2008 yılında yürürlüğe giren Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, engelli bireylerin sivil, kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik haklarını uluslararası düzeyde güvence altına almıştır (WHO, 2011:9). Sosyal politika üretiminde, politika üretilen kesimin niteliksel boyutu kadar niceliksel boyutu da bir o kadar önem arz etmektedir. Zira muhatap kitlenin büyüklüğünün bilinmesi, daha kapsamlı ve etkili politikaların geliştirilmesine imkân tanımaktadır. Bu doğrultuda engelliliğe ilişkin sayısal veriler incelendiğinde; 2021 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 1,3 milyar engelli birey (Dünya Sağlık Örgütü, 2022), Türkiye’de ise Ulusal Engelli Veri Sistemine kayıtlı ve hayatta olan 2.511.950 engelli birey bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Sosyal politikaların kapsamının belirlenmesinde, engelli bireylere ilişkin sayısal veriler ile birlikte engelli bireylerin sosyal hayata katılım süreçlerinde karşılaştıkları yapısal sorunlar da dikkate alınması gereken temel unsurlardandır.

Toplumsal hayatın içinde yer edinmeye çalışan engelli bireyler çeşitli “engeller” ile karşılaşmaktadır. Bir başka ifade ile engelli bireyler, toplumsal yaşamın pek çok alanında ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Yapılan araştırmalar, engelli bireylerin kamu hizmetlerinde, iş hayatında ve günlük yaşamda ayrımcı tutumlarla karşılaştıklarını göstermektedir (ÖZİDA, 2010: 135). Türkiye’de ayrımcılıkla mücadele amacıyla 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 4857 sayılı İş Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu gibi çeşitli yasal düzenlemeler hayata geçirilmiştir (Engelli Ayrımcılığını Önleme Mücadele Platformu, 2012). Ancak, uygulamada yeterli etkinlik sağlanamadığı için ayrımcılık halen önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir (Işık ve diğerleri, 2012: 10).

Engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılımını engelleyen en önemli problemlerden biri de sosyal dışlanmadır. Engelli bireyler sıklıkla “acınacak bireyler” olarak görülmekte ve dışlanmaktadır (Özürlüler İdaresi Başkanlığı 2009). Bu algının değişmesi için sosyal içermeyi daha fazla teşvik eden politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Kahraman Güloğlu, 2020: 15-16). Diğer taraftan eğitim, engelli bireylerin topluma kazandırılması açısından kritik öneme sahiptir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Engelli ve Yaşlı Bülteni’nin Ocak 2023 sayısında yer alan verilere göre 2017-2018 döneminde Taşınabilir Eğitimde Engelli Öğrenci Sayısı 95.886 iken 2021-2022 döneminde bu sayı 111.650’ye ulaşmıştır. Aynı yıllar içerisinde gerçekleşen ödenek ise 408,9 Milyon TL’den 874,7 Milyon TL’ye ulaşmıştır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023). Son yıllarda eğitim alanında niceliksel gelişmeler sağlanmış olsa da nitelik açısından halen çeşitli eksiklikler bulunmaktadır. Örneğin eğitimcilerin tutumları, müfredatın yetersizliği ve erişilebilirlik sorunları, engelli bireylerin eğitim süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Kızılkaya, 2016: 70).

Engelli bireyler, istihdam alanında da ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Türkiye’de 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında engelli bireylere kamu ve özel sektörde belirli oranlarda istihdam zorunluluğu getirilmiş olsa da uygulamada engelli bireylerin işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür (WHO 2011). Özellikle zihinsel ve psiko-sosyal engelli bireyler, toplumsal önyargılar nedeniyle istihdam olanaklarından yeterince yararlanamamaktadır (Utku, 2020: 77).

Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine erişimi konusunda da çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Türkiye’de sağlık kurumlarının fiziksel erişilebilirliği, engelli bireylerin özel sağlık ihtiyaçlarının karşılanması ve sağlık hizmetlerinde çalışan personelin engelli bireylere yönelik tutumları, hizmet kalitesini olumsuz etkileyen faktörler arasındadır (Işık vd., 2012: 39). Engelli bireylerin sağlık hizmetlerine tam erişimini sağlamak için ulusal ve uluslararası düzeyde daha kapsayıcı politikaların geliştirilmesi ve uygulanması gerekmektedir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009).

Erişilebilirlik, engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımı için en önemli unsurlardan biridir. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 7. maddesi, kamusal alanların, ulaşım hizmetlerinin ve bilgi iletişim teknolojilerinin engelli bireylere uygun hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Ancak, fiziksel altyapının yetersiz olması ve denetim mekanizmalarının eksikliği nedeniyle erişilebilirlik standartları tam olarak uygulanamamaktadır (Utku, 2020: 79). Bahse konu sonun alanları göz önünde bulundurulduğunda, engellilik sosyal politika açısından önemli bir konudur. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde engelli bireylerin temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almak için çeşitli sosyal politika düzenlemeleri yapılmaktadır. Türkiye'de engelli bireyler için eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal yardım alanlarında çeşitli sosyal politikalar uygulansa da bu politikaların etkinliği konusunda bir dizi/muhtelif eksiklikler bulunmaktadır. Engellilikle ilgili sosyal politikaların daha kapsayıcı hale getirilmesi ve bireylerin topluma tam katılımını sağlayacak bütüncül politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Seyyar, 2015: 317).

1.2. Dünyada Engelli Aylığı

Engelli bireylerin ekonomik ve sosyal hayata katılımını desteklemek amacıyla birçok ülke, farklı modellerle engelli aylığı sistemleri geliştirmiştir. Bu sistemler, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmanın yanı sıra, bağımsız yaşamlarını sürdürebilmelerini ve sosyal dışlanmayı önleyici mekanizmalar oluşturmayı hedeflemektedir. Ülkeler arasında engelli aylığına ilişkin uygulamalar, sosyal devlet anlayışı, refah politikaları ve ekonomik kaynaklara bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Örneğin, İngiltere'de engelli bireylerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımını desteklemek amacıyla çeşitli sosyal politika uygulamaları bulunmaktadır. Bu yardımlar arasında, 65 yaş altı bireyler için Engelli Geçim İndirimi (*Disability Living Allowance - DLA*) ve 65 yaş üstü bireyler için Bakım İndirimi (*Attendance Allowance - AA*) yer almaktadır (Balseven, 2009: 10; Esmeray, 2019:85). Diğer taraftan, engelli olmanın ek maliyeti istihdam durumundan bağımsız olarak değerlendirildiğinden, bu yardımlara başvuruda bireyin çalışma durumu dikkate alınmamaktadır (Tınar, 2018: 83). Çocuklar ve yetişkinler için farklı düzeylerde sunulan Engellilik Yaşam Ödeneği, bakım ve hareket kabiliyeti bileşenlerinden oluşmaktadır. Çocuklar ve yetişkinler için ödenek haftalık 28,70 £ ile 184,30 £ arasında değişmektedir (GOV.UK, 2024a; GOV.UK, 2024b). Buna ek olarak, engellilik sebebiyle günlük yaşam aktivitelerinde veya hareket kabiliyetinde zorluk çeken bireylere yönelik Kişisel Bağımsızlık Ödemesi (*Personal Independence Payment- PIP*) sağlanmaktadır. Bu ödeme, kişinin gelir ve tasarruflarından bağımsız olarak değerlendirilmekte olup, hareket kabiliyeti bileşeninden faydalanan bireylere ek avantajlar sunulmaktadır (GOV.UK, 2024c).

Almanya'da ise sosyal politikalar, devlet kurumları ile kamu yararı gözetilen bağımsız sosyal yardım kuruluşları tarafından yürütülmektedir (Bundesarbeitsgemeinschaft der Freien Wohlfahrtspflege, 2020:4; Uyanık, 2018: 34). Engelli politikaları, Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 3. maddesinde yer alan "*Hiç kimse engelinden dolayı mağdur edilemez*" ilkesi çerçevesinde şekillenmiştir (Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, 1949). Engellilik, uzun süreli fiziksel, zihinsel veya duyuşsal bozukluklar nedeniyle toplumsal katılımı kısıtlayan faktörlerle etkileşim halinde olan bireylerin durumu olarak tanımlanmakta ve ağır engelli statüsüne sahip olabilmek için engellilik derecesinin en az %50 olması gerekmektedir (Engelli İnsanlara Yönelik Eşit Haklar Yasası, 2002; Sosyal Yasanın Dokuzuncu Kitabı, 2001). Engelli bireylere yönelik yardımlar, onların bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleri için tıbbi rehabilitasyon, mesleki eğitim, sosyal katılım ve bakım hizmetlerini kapsamaktadır (Sosyal Yasanın Dokuzuncu Kitabı, 2001). Ayrıca, Almanya'da engelli bireyler için kişisel bütçe uygulaması da bulunmaktadır. Bu sistem, bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak sunulan hizmetlerden nasıl, nerede ve kimden yararlanacaklarına kendilerinin karar vermesine olanak tanımaktadır. Kişisel bütçe, engelli bireylerin yanı sıra, engellilik riski taşıyan bireyler ve engelli çocukların ebeveynleri tarafından da talep edilebilmektedir (Işık, 2014: 44; Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 2024).

1967'de kurulan Norveç Ulusal Sigorta Programı (NIS) tarafından sağlanan engelli aylığı, kapsayıcı bir toplum ve işgücü piyasası oluşturmak amacıyla sosyal ve ekonomik yardımlarla bireylere ekonomik güvence sunmaktadır (Halle, 2023: 7). Bu sistemin yönetimi, Norveç Çalışma ve Refah İdaresi (NAV) tarafından yürütülmekte ve engelli aylığının dışında işsizlik yardımları, hastalık yardımları, ebeveyn aylığı ve konut yardımı gibi çeşitli sosyal destekleri içermektedir (NAV, 2024a). Engelli aylığının temel amacı, ihtiyaç sahiplerine ekonomik destek sağlamak ve iş gücüne katılımı teşvik etmektir. Engelli aylığına hak kazanabilmek için bireyin, hastalık veya yaralanma sebebiyle çalışma ve kazanç kapasitesinin en az %50 oranında azalmış olması gerekmektedir (Halle, 2023: 8). Bununla birlikte, eğer birey başvuru esnasında iş değerlendirme ödeneği (AAP) alıyorsa bu oran %40'a, engellilik mesleki yaralanma veya hastalıktan kaynaklanıyorsa %30'a düşebilmektedir (NAV, 2024b). Engelli aylığına başvurabilmek için bireyin tıbbi tedavi görmüş olması ve mesleki rehabilitasyon süreçlerine katılarak tam zamanlı çalışmasının mümkün

olmadığını belgelemesi gerekmektedir (Krokstad ve diğerleri, 2002: 1184). Norveç'te engellilik değerlendirmesi, ağırlıklı olarak tıbbi kriterlere dayanmakta ve sosyal faktörler göz önünde bulundurulmamaktadır (Krokstad ve Westin, 2004: 1838).

1.3. Türkiye’de Engelli Aylığı

Cumhuriyet döneminde, engelliliğin sosyal politikalarda yer alması ilk olarak maluliyet sigortası ile gerçekleşmiştir. Ancak bu sigorta, kayıtlı çalışanları kapsadığından geniş bir sosyal güvence sunamamıştır (Altan, 1976: 291; Yılmaz, 2020: 81). 1976 yılında kabul edilen 222 sayılı Kanun ile engelli bireylere yönelik daha kapsayıcı bir sosyal yardım modeli geliştirilmiştir (Yılmaz, 2020: 85). 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, engellilere yönelik tüm hukuki düzenlemeleri tek bir çatı altında toplamış ve sosyal model anlayışını benimseyerek engelli bireylerin özellikle dışlanma ve ayrımcılığa uğramasını önlemeyi amaçlamıştır (Yılmaz ve Yentürk, 2017: 63).

Engelli bireylere yönelik maddi sosyal politika uygulamalarının başında engelli aylığı gelmektedir. Engelli aylığı, 222 sayılı Kanun kapsamında düzenlenmiş olup başvuru için Türk vatandaşı olmak, en az %40 oranında engelli² raporuna sahip olmak ve belirlenen gelir kriterlerini karşılamak gerekmektedir (Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, 2019: m.5)

Engelli aylığı alabilmenin bir diğer önemli şartı ise muhtaçlık koşuludur. Muhtaçlık durumu, hanede kişi başına düşen gelirin asgari ücretin aylık net tutarının üçte birinden az olması halidir (Yuvalı, 2019: 57). Muhtaçlık değerlendirmesi yapılırken hanenin toplam geliri, sahip olunan taşınmazların değeri, kira gelirleri, tarımsal destekler ve diğer tüm gelir kaynakları dikkate alınmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2013). Engelli aylığı başvuruları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına yapılmakta ve ön inceleme ile sosyal inceleme süreçlerinden geçmektedir (Camkurt, 2013: 94). Aylık bağlanma süreci, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren en geç bir ay içinde tamamlanmaktadır (65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik, 2013: m.8/1). Yönetmeliğe göre engelli aylığı, ikametgâh değişikliği ve sağlık kurulu raporunun süresinin dolması durumunda geçici olarak durdurulmakta, gerekli belgelerin tamamlanmasıyla yeniden başlatılmaktadır. Aylık, sigortalı bir işe girilmesi, sosyal güvence kapsamına alınma ya da muhtaçlık kriterlerinin kaybedilmesi, ölüm gibi durumlarda ise tamamen kesilmektedir (65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik, 2013: m.11/5).

TÜİK 2023 Sosyal Koruma İstatistiklerine göre, engelli/malul harcaması toplam sosyal koruma harcamalarının %3'ünü oluşturarak 80.023 milyon TL olmuştur. Bu sosyal koruma harcamalarından 2023 yılında 859 bin engelli/malul birey faydalanmıştır (TÜİK, 2023). Bu veriler, engelli bireylerin sosyal koruma harcamalarından önemli ölçüde faydalandıklarını göstermektedir. Ancak harcama miktarlarının yanı sıra sosyal politikaların etkinliği ve erişilebilirliği de dikkate alınmalıdır. Diğer taraftan, engelli bireylerin sosyal hayata katılımlarının desteklenmesi ve ekonomik bağımsızlıklarının sağlanması açısından engelli aylığının sürdürülebilirliği büyük önem taşımaktadır. Buna ek olarak, muhtaçlık değerlendirmesi ve sosyal inceleme süreçlerinde uygulamada yaşanan farklılıklar, engelli bireylerin haklara erişimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Türkiye’de engelli bireylere yönelik sosyal politikaların, muhtaçlık değerlendirme koşullarının/ölçütlerinin standardize edilmesi ve sosyal güvence sistemlerinin güçlendirilmesi yoluyla daha kapsayıcı hale getirilmesi gerektiği söylenebilir.

2. Yöntem

Araştırmada, 222 sayılı Kanun kapsamında sunulan engelli aylığının, engelli bireylerin toplumsal hayata eşit ve etkin katılımına etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda, engelli aylığının sosyo-ekonomik rolü değerlendirilmiş ve uygulamanın eksiklikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Nitel araştırma desenlerinden araçsal durum analizinin benimsendiği araştırmada, veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubu 222 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında engelli aylığı alan fiziksel engelli

² Yönetmelik maddeleri incelendiğinde, engelli bireylere yönelik 18 yaş altı engelli yakını aylığı, %40-69 arası engelli aylığı, %70 ve üzeri engelli aylığı olmak üzere toplamda üç farklı aylık olduğu görülmektedir. Ancak 18 yaş altı engelli yakını aylığının araştırmanın konusunu oluşturan engelli aylığından farklı bir statüde olduğu ve aynı zamanda alan çalışması da 18 yaş üstünü kapsadığı için, bu başlık sadece engelli aylığı açısından incelenmiştir. Katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme yöntemi kullanıldığı için katılımcıların eğitim durumu, yaşadığı şehir ve medeni durumu gibi demografik değişkenler için önceden tanımlanmış seçim ölçütleri bulunmamaktadır.

bireylerden seçilmiştir. Araştırmada, zihinsel engelli bireylerin engelli aylığının sosyo-ekonomik etkisini doğrudan değerlendirmekte zorluk yaşanabileceği öngörüldüğünden bu grup kapsam dışı bırakılmıştır. Paranın kontrolünü ellerinde bulundurmaları sebebiyle sadece fiziksel engelliler ile çalışılmıştır. Mevzuatsal sınırlar çerçevesinde araştırmanın örneklemini, 18 yaşını doldurmuş, en az %40 oranında engelli raporuna sahip, sigorta kaydı bulunmayan ve hane içindeki kişi başına düşen aylık geliri asgari ücretin üçte birinden az olan bireyler oluşturmaktadır.

Engelli aylığının birçok engelli birey için tek geçim kaynağı olması engelli bireylerde yüksek seviyede aylığı kaybetme korkusuna sebebiyet vermektedir. Bu sebeple, katılımcılara tanıdıkları ve bildikleri kişiler vasıtasıyla ulaşılmış, resmi kanallar kullanılmamıştır; böylece daha samimi ve güvenilir bir ortamın oluşturulması hedeflenmiştir. Hedeflenen noktaya ulaşılmasında kartopu tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme yapılan kişilere öncelikle engelli dernekleri ve engelli bireyler ile çalışan antrenörler vasıtasıyla ulaşılmış daha sonra görüşme yapılan kişilerin referansları doğrultusunda da diğer bireylere ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenen bu katılımcı sayısı, teorik doygunluk noktasına ulaştığında sonlandırılmıştır.

Görüşmeler, engelli bireylerin erişim koşulları göz önünde bulundurularak çoğunlukla telefonla, bazı katılımcılarla ise dernek veya evlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Temmuz - Aralık 2023 dönemi arasında 60 kişi ile ön görüşme yapılmış, ancak 28 görüşme tamamlanmış ve bunlardan 27'si araştırmaya dâhil edilmiştir. Görüşmelerin süresi 12 ila 85 dakika arasında değişmekle birlikte, ortalama 36 dakika sürmüştür. Görüşme rehberi, sosyo-ekonomik durum, sosyal katılım, sağlık hizmetlerine erişim ve istihdam deneyimlerini içeren 12 açık uçlu sorudan oluşmuş ve iki katılımcı ile yapılan pilot uygulamadan sonra nihai hâline getirilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcıların kimliklerinin gizli tutulmasına özen gösterilmiş ve transkripsiyon sürecinde rastgele belirlenen kodlar kullanılmıştır (örneğin: KT, KZ, EA, EB). Diğer taraftan, araştırmacının işaret dili bilmemesi nedeniyle işitme ve konuşma engelli bireylerle görüşme sağlanamamıştır. Katılımcıların belirlenmesinde engel türleri arasında dengeli bir dağılım hedeflenmiş olsa da saha çalışmasındaki zorluklar bu çeşitliliği sınırlandırmıştır. Yine engelli aylığının, engelli bireyler için hassas bir konu olması, aylığı kaybetme korkusu veya aile üyelerinin müdahalesi gibi nedenlerle katılımcıların görüşmeyi reddetmesi, engel türleri arasındaki çeşitliliği azaltmıştır.

Verilerin analizinde, karmaşık veriler üzerinde derinlemesine inceleme imkânı sunan tematik analiz yöntemi (Braun ve Clarke, 2006: 77) tercih edilmiştir. Braun ve Clarke'a göre tematik analiz, verilere aşina olma, ilk kodları oluşturma, temalar oluşturma, temaları gözden geçirme, temaları tanımlama ve adlandırma ve rapor hazırlama aşamalarından oluşmaktadır (Sharp ve Sanders, 2018: 2). Bu aşamalar sırasıyla takip edilerek analiz sürecine başlanmıştır. Araştırmada kullanılan tematik analizin aşamaları Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Tematik Analizin Aşamaları

Aşama	Sürecin Tanımı
Verilere Aşina Olma	Verilerin transkripsiyonunun yapıldığı, verilerin tekrar tekrar okunarak ilk fikirlerin not edildiği süreçtir.
İlk Kodları Oluşturma	Kodların oluşturulduğu, verilerin ilginç özelliklerinin sistematik bir şekilde işaretlendiği ve verilerin harmanlandığı süreçtir.
Temalar Oluşturma	Oluşturulan ilk kodları potansiyel temalar dâhilinde kategorize edildiği ve belirli bir temayla ilgili tüm verileri bir araya getirildiği süreçtir.
Temaları Gözden Geçirme	Bu süreç, temaların kodlanmış alıntılarla ve tüm veri setiyle uyumlu olup olmadığını kontrol etmeyi içerir.
Temaları Tanımlama ve Adlandırma	Bu süreç, her temanın özelliklerinin ve analizin genel hikâyesinin iyileştirildiği, ayrıca her tema için net tanımların ve adlandırmaların yapıldığı aşamadır.
Rapor Hazırlama	Örneklerin yer aldığı, analizin araştırma sorusu ve literatürle bağlantısının kurulduğu ve bilimsel bir raporun hazırlandığı süreçtir.

İlk olarak, 27 kişiyle yapılan görüşmeler transkripsiyon edilerek verilere aşinalık sağlanmış, ön okumalar sırasında olası kodlamalara dair notlar alınmıştır. MAXQDA 2020 programı kullanılarak birinci kodlama aşamasında 800 kodlama oluşturulmuş, ikinci kodlama aşamasıyla bu sayı 1020'ye ulaşmıştır. Birinci kodlama

aşaması, metne aşına olma safhasıdır; ikinci kodlama aşamasında ise ilk kodlar yeniden gözden geçirilir, yeni kodlar eklenir, bu kodlar anlamca gruplanır ve temalara dönüştürülür. Sürecin sonunda elde edilen veriler gruplandırılarak dört ana tema ve 18 alt tema altında kategorize edilmiştir. Oluşturulan tema ve alt temalar Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Oluşturulan Tema ve Alt Temalar

TEMA	ALT TEMA
ENGELLİ BİREYLERİN DENEYİMLERİ VE TOPLUMLA ETKİLEŞİMLERİ	Engelli Bireylerin Yaşadığı Problemler ve Mağduriyetler
	Engelli Bireylere Karşı Tutumlar (Devlet, Kamu Çalışanları, Aile)
	Sosyal Hayata Katılım
	Sivil Toplum Kuruluşlarına Karşı Deneyimler ve Algılar
ENGELLİ AYLIĞI BAŞVURU SÜRECİ VE DENEYİMLERİ	Engelli Aylığından Önceki Durum ve Başvuru Nedenleri
	Bilgi Edinme Yolları
	Başvuru Şartlarında Değişiklik İstekleri
	Başvuru Sürecinde Yaşanan Sorunlar
ENGELLİ AYLIĞININ SOSYAL ETKİLERİ	Engelli Bireylere Sağlanan Destekte Roller
	Engelli Aylığına Yönelik Toplumsal Tutumlar
	Sosyal Hak veya Sosyal Yardım
	Engelli Hakları ve İyileştirme Politikaları
	Memnuniyet Durumu
	Kabul Görme
ENGELLİ AYLIĞININ EKONOMİK ETKİLERİ	Ekonomik Durum
	Harcama Alışkanlıkları
	Engelli Aylığı ve Yaşam Standardı
	Engelli Aylığının Etkileri ve Hissettirdikleri

Araştırmanın ilk iki teması, engelli aylığının sosyo-ekonomik etkilerini daha iyi analiz edebilmek için bir hazırlık niteliğindedir. "Engelli Bireylerin Deneyimleri ve Toplumla Etkileşimleri" teması, engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları zorluklar, avantajlar ve toplumun onlara yönelik tutumlarını geniş bir perspektifle ele almaktadır. "Başvuru Süreci ve Deneyimler" teması ise engelli aylığı başvuru sürecindeki deneyimlere ve bireylerin mevcut başvuru koşullarına bakış açılarına odaklanmaktadır. Diğer taraftan, "Engelli Aylığının Sosyal Etkileri" teması, engelli aylığının sosyal yaşama etkilerini ve engelli bireylerin bu yardıma yönelik algılarını incelerken, "Engelli Aylığının Ekonomik Etkileri" teması, engelli bireylerin yaşadığı ekonomik sıkıntıları ve engelli aylığının ekonomik konumunu değerlendirmektedir. Temalar oluşturulduktan sonra temaların kodlanmış alıntılarla ilişkili olarak çalışıp çalışmadığı kontrol edilerek temaların tanımlanmasıyla birlikte rapor hazırlama aşamasına geçilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Araştırmanın Demografik Bulguları

Katılımcıların 7’si bekâr; 9’u evli olmak üzere 16’sı erkek, 5’i bekâr 6’sı evli olmak 11’i kadındır. Toplamda 27 kişiden oluşan katılımcı grubun yaş ortalaması 23 ile 60 arasında değişiklik göstermektedir ve yaş ortalaması 40 (39,66) olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında neredeyse tamamı en fazla lise ve ilköğretim mezunudur. Katılımcılardan sadece biri üniversite mezunu iken iki kişinin de hiç okula gitmediği görülmektedir. Tablo 2’de katılımcılara ait genel demografik bulgular işlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri³

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Yaşadığı Şehir	Medeni Durumu	Çocuk Sayısı	Konut	Araç	Ailede Yaşayan Kişi Sayısı
KG	Kadın	51	İlkokul mezunu	Bolu	Evli	1	Kira	Yok	3
KB	Kadın	48	Ön lisans mezunu	Bolu	Bekâr	Yok	Ev sahibi	Yok	Tek
KC	Kadın	36	Lise mezunu	Bolu	Bekâr	2	Kira	Yok	2
KT	Kadın	24	Lise mezunu	Bursa	Bekâr	Yok	Kira	Yok	3
KZ	Kadın	56	İlkokul mezunu	Erzurum	Bekâr	2	Kira	Yok	Tek
EA	Erkek	45	Ortaokul mezunu	Mersin	Evli	Yok	Kira	Yok	2
KP	Kadın	45	İlkokul mezunu	Ankara	Evli	Yok	Kira	Yok	2
EF	Erkek	42	Lise mezunu	Ankara	Evli	2	Kira	Yok	4
KH	Kadın	47	Okur-yazar değil	Ankara	Evli	3	Kira	Yok	5
ES	Erkek	30	Lise mezunu	Kahramanmaraş	Evli	1	Kira	Yok	Tek
EB	Erkek	23	Lise mezunu	Ankara	Bekâr	Yok	Ev sahibi	Yok	5
EV	Erkek	44	İlkokul terk	Ankara	Evli	3	Ev sahibi	Yok	6
EG	Erkek	38	Lise mezunu	Sivas	Bekâr	Yok	Kira	Var	3
EP	Erkek	28	Ön lisans mezunu	Şanlıurfa	Evli	2	Ev sahibi	Var	4
EJ	Erkek	36	Ortaokul mezunu	Ankara	Evli	Yok	Ev sahibi	Var	3
KA	Kadın	52	Üniversite mezunu	Ankara	Evli	2	Kira	Yok	4
EC	Erkek	27	Lise mezunu	Adıyaman	Bekâr	Yok	Konteynır	Var	4
ED	Erkek	34	Üniversite/ öğrenci	Giresun	Bekâr	Yok	Ev sahibi	Yok	3
EH	Erkek	31	Lise mezunu	Adıyaman	Bekâr	Yok	Kira	Yok	6
EK	Erkek	33	Okur-yazar değil	Adıyaman	Bekâr	Yok	Kira	Yok	2

³ Katılımcılara ulaşmada kartopu örnekleme yöntemi kullanıldığı için katılımcıların eğitim durumu, yaşadığı şehir ve medeni durumu gibi demografik değişkenler için önceden tanımlanmış seçim ölçütleri bulunmamaktadır.

EL	Erkek	29	Lisede öğrenci	Adıyaman	Bekâr	Yok	Ev sahibi	Kardeşinin	3
EM	Erkek	60	İlkokul mezunu	Konya	Evli	Yok	Kira	Yok	2
EN	Erkek	45	İlkokul mezunu	Konya	Evli	2	Ev sahibi	Var	4
KD	Kadın	38	İlkokul mezunu	Konya	Evli	2	Ev sahibi	Var	4
ET	Erkek	53	İlkokul mezunu	Bolu	Evli	1	Ev sahibi	Yok	2
KF	Kadın	42	İlkokul mezunu	Bolu	Bekâr	2	Kira	Yok	3
EY	Erkek	34	Üniversite/ öğrenci	Adıyaman	Evli	1	Ev sahibi	Yok	3

3.2. Engelli Bireylerin Deneyimleri ve Toplumla Etkileşimleri

Engelli bireylerin sosyal yaşamdaki konumu ve toplumla olan etkileşimleri incelendiğinde, çok boyutlu sorunlar ve mağduriyetler ortaya çıkmaktadır. Bu bireylerin deneyimleri, sosyal dışlanma, ayrımcılık, eğitim ve istihdam gibi temel alanlarda karşılaştıkları güçlükler bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle sosyal dışlanma, ayrımcılık, erişilebilirlik, istihdam ve eğitim olanaklarına sınırlı erişim, engelli bireylerin karşılaştığı başlıca sorunlar arasında yer almaktadır.

3.2.1. Engelli Bireylerin Yaşadığı Problemler ve Mağduriyetler

Engelli bireyler, sosyal hayatın birçok alanında dezavantajlı konumda bulunmakta ve toplumsal eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Sosyal dışlanma, engelli bireylerin toplumsal hayattan uzaklaştırılmasına neden olan başlıca sorunlardan biridir. Sosyal dışlanma, bireylerin yalnızca fiziksel engelleri nedeniyle değil, aynı zamanda toplumun ayrımcı tutumları sebebiyle maruz kaldıkları bir olgudur (Sen, 2000: 3; Tartanoğlu, 2011: 3). Bu durumu ED “Çünkü biz engelli olduğumuz için toplumdan soyutlandık.” ifadesiyle, sosyal dışlanmanın bireylerin günlük yaşamlarını doğrudan etkilediğini vurgulamakta hatta sosyal dışlanmanın ailede başladığını dile getirmiştir:

“Okusan ne olur, senden hiçbir şey olmaz dedi. ... Sen gidiyorsun ama hiçbir şey yapamazsın, yapamadan geri geleceksin dedi. Ama öyle olmadı.” (ED, 34, Giresun).

Sosyal dışlanma, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal ve politik bir sorundur. Katılımcı EM, kamusal hizmetlerin yetersizliğini sorgulayarak devlete olan aidiyet duygusunun zedelendiğini ifade etmektedir: “Devlet bizi...vatandaş sınıfına koymuyor mu? Biz vatandaş değil miyiz?” (EM, 60, Konya).

Ayrımcılık ise engelli bireylerin toplum içinde maruz kaldığı ikinci temel mağduriyet alanıdır. Engelli Ayrımcılığı Araştırması (2012) bulgularına göre engelli bireyler toplumda genellikle acınacak, muhtaç bireyler olarak algılanmaktadır. KA’nın ifadesi bu algıyı doğrular niteliktedir:

“Acıyarak bakıyorlar ki biz böyle bir yapıya sahip değiliz... Ben verimli bir insanım.” (KA, 54, Ankara).

Katılımcılar, örneğin istihdam alanında kamu kurumlarında ayrımcı uygulamalara maruz kaldıklarını belirtmiştir. Zira bu bağlamda yaşanan ayrımcılık, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını zorlaştırmaktadır. İş başvurularında engelli bireylerin geri planda bırakıldığına dikkat çeken KB, “İŞKUR’da bile bize geri plandaki işleri veriyorlar; neden resepsiyonda olmuyoruz biz?” sözleriyle bu durumu eleştirmektedir.

Eğitim olanaklarına erişim ise hem bireysel gelişim hem de toplumsal katılım açısından kritik önemdedir. Şen’e (2017:230) göre, eğitime erişim sağlık, istihdam ve gelir düzeyi gibi alanlarla doğrudan ilişkilidir. Eğitim alanında ise, özel eğitim olanaklarının sınırlılığı ve eğitime erişim problemleri engelli bireylerin gelişim süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Özel eğitim hizmetlerinin yetersizliğine vurgu yapan KZ, “Bize sınırlı saat

veriliyor, özel eğitim derslerimizi sosyal hayatta da almak istiyoruz.” diyerek, engelli bireylerin bağımsız hareket edebilmeleri için eğitim desteğinin artırılması gerektiğini ifade etmektedir.

Erişilebilirlik ve ulaşım, engelli bireylerin yaşamın her alanına güvenli ve bağımsız erişim sağlaması olarak tanımlanmakta (Şen, 2017: 252) ve yasal düzenlemelerde yer almasına rağmen, sosyal yaşamda yeterince uygulanamamaktadır (2030 Engelsiz Vizyon, 2021). Katılımcıların deneyimleri, kamu binaları, sokaklar, kaldırımlar ve toplu taşıma araçlarında erişim sorunlarının devam ettiğini göstermektedir. Örneğin, Ankara’dan KZ (56) engelli rampalarının yetersizliğine dikkat çekerken, Şanlıurfa’dan EP (28) otobüslerde sesli durak sisteminin kapatılmasından şikâyet etmektedir. Bahse konu erişim problemleri engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları zorlukları artırmakta ve sosyal katılımı olumsuz etkilemektedir. Adıyaman’dan EL (29) kamu binalarında engelli rampası olmaması gibi sorunları dile getirirken, yapılan şikâyetlerin çözüme kavuştuğu ancak dolmuş ve servislerde yaşanan ulaşım sorunlarının halen devam ettiğini ifade etmiştir. Konya’dan EM (60) ise fiziksel erişim eksikliği nedeniyle sosyal ve kültürel faaliyetlere katılımda ciddi kısıtlamalar yaşandığını belirtmiştir.

Engelli bireylerin sosyal hayata tam katılımında sağlık önemli bir yer tutmakla birlikte, katılımcılar sağlık sorunlarını çoğunlukla önemsememekte veya görmezden gelmektedir. KT (24) engelli aylıklarının sağlık harcamalarını karşılamada yetersiz olduğu belirtilirken, KP (45) ise sağlık hizmetlerine erişim konusunda daha esnek ve ulaşılabilir olmasını arzuladığını ifade etmiştir.

3.2.2. Engelli Bireylere Karşı Tutumlar (Devlet, Kamu Çalışanları, Aile)

Katılımcı ifadeleri, engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve etkin katılımında, devletin, kamu çalışanlarının ve aile bireylerinin tutumlarının belirleyici rol oynadığını ve bu tutumların büyük ölçüde olumsuz yönde etkide bulunduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadelerine göre devletin tutumu; "kambur algısı", "açlığa mahkûm edilme", "politikaların yetersizliği" ve "toplumsal ilgisizlik" şeklinde kodlanmıştır. EN, devletin engelli bireyleri sırtında bir yük gibi gördüğünü belirtirken bazı katılımcılar ekonomik zorluklarının temelinde devletin yetersiz politikalarının olduğunu vurgulamıştır (EY, 34, Adıyaman; EF, 42, Ankara). Diğer taraftan katılımcılar kamu kurum ve kuruluşlarında karşılaştıkları kamu çalışanlarının empatiden yoksun ve iletişimde kaba olduklarını vurgulamışlardır. Engelli bireylerin ihtiyaçlarını daha iyi anlamak ve bunun doğal sonucu olarak da hizmet kalitesinin artması için çalışma hayatında daha fazla engelli bireyin olması arzulanan bir durumdur.

“Sosyal yardımlaşmaya gittim. Engelli var ya, her yerde affedersiniz köpek gibi azarlıyorlar.” (EA, 45, Mersin)

“Hani damdan düşenin halinden, damdan düşene git de konuş derler ya. Bir yerden empati kuracak bir şeyi olması lazım ki ben bunu nasıl yapıyorum? Hani bu böyle değil. Ben de bunu yaşadım. Çocuğumda yaşad, o da bu da yaşad. Hani onun empati kurabilmek lazım.” (KD, 38, Konya)

Katılımcıların çoğu aile içinde el üstünde tutulduklarını, özellikle sonradan engelli olanların ise tutumlarda bir değişiklik yaşanmadığını ifade etmiştir. Bazı katılımcılar aile içi sıkıntılardan söz etse de detay vermemiştir. ED ise engelli bireylerin aile içinde maddi çıkar için araçsallaştırıldığını, engelli aylığının istismar edildiğini belirtmiş ve ailesindeki *“Devletten para alıyoruz, gerisi önemli değil”* anlayışına karşı mücadele ettiğini ifade etmiştir.

3.2.3. Sosyal Hayata Katılım

Araştırmaya katılan bireylerin büyük çoğunluğu sosyal hayattan izole yaşadıklarını belirtmiştir. Engelli bireyler, sosyal hayata katılım noktasında ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Erişilebilirlik sorunları nedeniyle kamusal alanlardan dışlandıklarını belirten EM, *“Tiyatro, sinema zaten geç abla, çünkü biz akülü arabalarla her yere giremiyoruz.”* diyerek, fiziksel engellerin toplumsal dışlanmayı artırdığını vurgulamaktadır. Katılımcılardan bazıları, engellerinin fiziksel hareketliliklerini her zaman sınırlamadığını, ancak maddi yetersizliklerin sosyal etkinliklere katılımda temel engel olduğunu vurgulamıştır. KZ (56, Ankara), bu durumu *“Ben engelli değilim, benim hayatımı engelliyorlar. Sosyal hayatım, sosyal yaşantım yok. Üç kuruşa geçinmeye çalışıyoruz. Ondan sonra dışarı çıkamıyorum.”* sözleriyle dile getirmiştir. EK (33, Adıyaman) ise *“Benim sosyal hayatım hiç yok... 4 kişi gitsek bir milyar hesap gelir... O yüzden de evde oturmak daha mantıklı geliyor.”* diyerek sosyal etkinliklerin maddi yüküne dikkat çekmiştir. Katılımcılar, sosyal hayata katılmanın yalnızca fiziksel değil, ekonomik erişilebilirlik meselesi olduğunu altını çizmiştir. EY’nin *“Bir engelli önce maddi bağımsızlığa sonra bir işe ihtiyacı var ki topluma katılabilirsin yani.”* ifadesi, ekonomik özgürlüğün toplumsal katılımın ön koşulu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Karataş’ın (2002) engelli bireylerin

toplumla bütünleşmesinin önündeki en önemli faktörün yoksulluk olduğu yönündeki bulguları da desteklenmiştir.

Sosyal hayata katılamamanın bireylerde sosyal dışlanma ve özgüven kaybına yol açtığı görülmektedir. KA, bu durumu “*Üzgünüm ya diyorum ya çay içmeye gidemiyorum. Hangi sosyal hayattan bahsediyorsun?*” sözleriyle ifade ederken, EG (38, Ankara) “*Bazı arkadaşlar kendine güvenemiyor... Sosyalleşmelerini sağlarsa, güven kazanırlar.*” diyerek sosyalleşmenin özgüveni artırıcı rolüne dikkat çekmiştir. EL (29, Adıyaman) ise sınırlı da olsa belediye ve kaymakamlık gibi kurumlar tarafından sunulan ücretsiz etkinliklere katıldığını belirterek, bu tür desteklerin sosyal yaşama katılım açısından önemini ortaya koymuştur. Finkelstein’in (2001) “*Bizi engelli kılan toplumdur*” söylemi çerçevesinde değerlendirildiğinde, sosyal yaşama katılımın önünü açacak politikaların yalnızca bireysel desteklerle sınırlı kalmaması, toplumsal dönüşümü hedefleyen yapısal düzenlemeleri de içermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Özetle araştırma bulguları, engelli bireylerin istihdam, eğitim, erişilebilirlik ve ekonomik kısıtlamalar gibi çeşitli engeller nedeniyle sosyal hayata tam katılımıda önemli zorluklarla karşılaştıklarını göstermektedir.

3.2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarına Karşı Deneyimler ve Algılar

Engelli bireylerin sivil toplum örgütlerine yönelik algıları genel olarak olumsuzdur. Katılımcıların bir kısmı derneklere üye olmakla birlikte, bu dernekleri birer hak arama platformu olarak değil, daha çok sosyalleşme alanı olarak görmektedir. Derneklerin zayıf yapıları, belirsiz faaliyetleri ve ihmalkâr yaklaşımları, üyelerin aktif katılımını sınırlandırmaktadır. Bir katılımcı “*Altı Noktanın Elbistan şubesinde, yönetimindeydim. Uğraştık ama dediğim gibi maalesef çok zayıf*” (EF, 42, Ankara) diyerek bu durumu özetlemektedir. Derneklere hiç üye olmayan bireyler ise bu kurumların güvenilir olmadığını, çıkar odaklı hareket ettiklerini ve haksız uygulamalara başvurdıklarını belirtmiştir. Örneğin, “*Dernekler çıkarlarına göre hareket ediyor*” diyen bir katılımcı (EY), bu tür yapılarla gönüllü bağ kurmayı reddetmektedir. Bir başka katılımcı (EH) ise dernekte gördüğü yardımların adaletsiz dağıtıldığını ifade ederek, “*Sorumlu biziz, ne yaparsak karışamazsın*” gibi söylemlerle karşılaştığı için üyelikten ayrıldığını belirtmiştir. Sonuç olarak katılımcıların genel kanaati, STK’ların kamu ile engelli bireyler arasında bir köprü olma potansiyelini taşıdığı ancak bunun etkin kullanımının yeterli olmadığı yönündedir.

3.2.5. Engelli Aylığı Başvuru Süreci ve Deneyimleri⁴

Engelli aylığı başvuru süreci, bireylerin ekonomik kaygıları ve sosyal haklara erişim mücadeleleri çerçevesinde önemli bir konu olarak ele alınmaktadır. Katılımcılar, engelli aylığından çevrelerinden edindikleri bilgiler aracılığıyla haberdar olmuş ve engelli aylığına başvurmanın temel nedeni olarak da maddi sıkıntılar ile ekonomik bağımsızlık arayışını göstermişlerdir. Diğer taraftan, katılımcıların çoğunluğu başvuru sürecinde bir sıkıntı yaşamadığını ifade ederken; rapor süresinin sınırlı olması, rapor oranının düşük olması, gelir tespitinde yanlış hesaplamalardan kaynaklı hataların olması dile getirilen sıkıntılardandır. Hane içi gelir hesaplamasında bir sıkıntı yaşadığını ifade eden EB ise bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Gelir ile ilgili bir sıkıntı yaşadık, yanlış hesaplandı sonra yeniden hesaplandı yanlışlık giderilince maaş bağlandı, bu işler biraz uzun sürdü.” (EB, 23, Ankara)

Başvuru şartlarında değişiklik talepleri çoğu katılımcının değindiği noktalardan biridir zira engelli aylığı başvuru sürecinde hane içi gelir düzeyine dayalı hesaplamalar ve muhtaçlık sınırının belirlenme biçimi birçok engelli birey için ciddi sıkıntılara neden olmaktadır. EV, ailesinin emekli maaşı nedeniyle engelli aylığının kesilme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını belirterek, “*Annemin emekli aylığı çıkınca maaşı kesmeye kalktılar. Onun yüzünden adres değiştirmek zorunda kaldım.*” ifadeleriyle, bireysel gelir yerine hane gelirinin esas alınmasının yarattığı mağduriyeti vurgulamaktadır.

Engelli aylığına başvuru koşullarında değişikliğe gidilmesi gerektiğini dile getiren bir diğer katılımcı, engelli bireyin gelirinin esas alınması gerektiğini ve bu durumun kendi ile sınırlı olmadığını, bütün engelli bireylerin talep ettiği bir düzenleme olduğunu ifade etmiştir.

“Değişikliğe gidilmesi lazım. Ne gibi? Aile içerisinde sigortalı sigortaya bakılmaması lazım. Maaş engellinin kendisine verildiği için engellinin kendi geliri esas alınması lazım. Çünkü yarın bir gün bu adam 18 yaşına geldi ama babasının sigortasından dolayı maaş alamıyor....Öyle sadece benim değil gerçekten....Ama yani çoğunluğu benim söylediğimi söyler.” (EP, 28, Şanlıurfa)

⁴ Makalenin bu bölümünde, engelli aylığı başvuru süreci ve deneyimleri; başvuru öncesi durum, bilgi edinme, şart değişiklikleri talepleri ve süreçte yaşanan sorunlar başlıkları altında topluca incelenmiştir.

Muhtaçlık sınırı, engelli bireylerin sosyal yardımlardan yararlanmasını kısıtlayan bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır. Özellikle, muhtaçlık sınırının düşük olması ve hesaplamalardaki katı kriterler nedeniyle bazı engelli bireyler, yalnızca sembolik farklar yüzünden aylık alma hakkını kaybetmektedir. KC, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: *“Sadece bir lira bu muhtaçlık sınırını aştığı için benim ilk başvurduğumda maaş bağlanmamıştı.”* Bu tür durumlar, sosyal yardım sisteminin yoksullukla mücadelede etkinliğini zayıflatmakta ve gerçek ihtiyaç sahiplerinin sosyal politikalardan mahrum kalmasına yol açmaktadır. Katılımcılar, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığını kazanabilmesi için hane içi gelir yerine bireysel gelirlerinin esas alınması gerektiğini savunmaktadır. KB, *“Aile gelirine bakılmaması gerekir; sonuçta ben bir bireyim, annemin, babamın geliri neden benim maaşımı etkilesin ki?”* diyerek, ekonomik bağımsızlığın bireyselleştirilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir. Araştırma bulguları özetle, engelli aylığı başvuru sürecinde hane içi gelir düzeyine dayalı hesaplamaların ve düşük muhtaçlık sınırının engelli bireyler için ciddi mağduriyetlere yol açtığını, ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için bireysel gelirlerinin esas alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, engelli aylığına başvuru kriterlerinin sosyal hakları genişletecek şekilde yeniden düzenlenmesi, engelli bireylerin toplumla daha güçlü bağlar kurmalarına ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına katkı sağlayacaktır.

3.2.6. Engelli Aylığının Sosyal Etkileri

Engelli bireyler; sosyal hayatın içerisinde eğitim, erişebilirlik, istihdam gibi birçok alanda sorunla karşılaşmakta ve bu sorunlar yüzünden hayatın dışında kalmaktadır. Öte yandan engelli bireylere yönelik sosyal harcamalar, sağlık ve diğer temel hizmetlere erişimi kolaylaştırarak kırılganlığı azaltmakta, sosyal katılım ile kapsayıcılığı güçlendirmekte ve sosyal dışlanmayı önlerken, bu harcamaların ve engelli bireyler üzerindeki etkisinin incelenmesi güncel bir araştırma gereksinimi olarak önem kazanmaktadır (Koru Uzkurt, 2024; 1476). Bu kapsamda engelli aylığının bütünsel etkilerini ortaya koyabilmek amacıyla sosyal etki teması kullanılmıştır. Bu tema ile aylığın engelli bireylerin yaşam kalitesine yönelik doğrudan ve dolaylı yansımaları ayrıntılı olarak incelenerek kapsayıcı sosyal politika tartışmalarına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

3.2.7. Engelli Bireylere Sağlanan Destekte Roller

Bu tema altında katılımcıların, kendilerine sağlanan sosyal destekte uygun gördükleri rol paylaşımı incelenmiştir. Engelli bireyler için sosyal destek mekanizmalarının kim tarafından sağlanması gerektiği konusu, bireylerin yaşam kalitesi ve bağımsızlık düzeyi açısından büyük önem taşımaktadır. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, engelli bireylerin çoğu, sosyal yardımların öncelikle devlet tarafından sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcılar için aile desteği önemli kabul edilse de ailelerin maddi imkânlarının sınırlı olması ve uzun vadede sürdürülebilir olmaması, devlet desteğinin hayati bir gereklilik olduğunu göstermektedir. Devlete duyulan güven, devletin yurttaşını koruma görevi olduğu inancı ve üçüncü kişilere bağımlı kalmama isteği de bu tercihi güçlendiren başlıca etmenlerdir. Katılımcılardan KF, aile desteğinin değerli olduğunu ancak devletin sosyal yardımları üstlenmesinin daha sürdürülebilir olacağını şu sözlerle ifade etmektedir:

"Her şeyden önce aile ama devlet verse daha iyi olur. Çünkü herkesin kendine göre sıkıntısı oluyor. Kimseden bir şey istemiyorsunuz ama devlet olunca hani kimseye bir şeyin olmuyor işte." (KF, 42, Bolu)

Benzer şekilde, KT, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlayamaması nedeniyle devletin bu konuda öncü olması gerektiğini ifade etmektedir:

"Çünkü işte dediğim gibi engelli bireyler tek başına bir kazanç getiremeyeceği için ve ailesinin durumu yetmeyeceği için devlet bunu yaparsa çok güzel olur." (KT, 24, Bursa)

Bunun yanı sıra, bireyler aile ve yakın çevreden gelen yardımların bir süre sonra psikolojik baskıya dönüştüğünü ve bağımsızlıklarını kısıtladığını belirtmektedir. EM, bu durumu şu sözlerle dile getirmektedir:

"Benim arkamda devlet var diyebilmeliyim ki kimseye yük olmayayım. Adam bir verir, iki verir, üçüncüde 'kardeşim sen burayı market mi açtın?' demesin bana." (EM, 60, Konya)

Sonuç olarak, engelli bireyler devlet tarafından sağlanan sosyal yardımları daha güvenilir ve sürdürülebilir bulmakta, aile desteğinin ise bir noktada tükenebileceğini düşünmektedir.

3.2.8. Engelli Aylığına Yönelik Toplumsal Tutumlar

Toplumsal engelli aylığına bakışı, bireylerin sosyal kabul görme süreçlerinde önemli bir etkiye sahiptir. Katılımcılar, toplumda hem olumlu hem de olumsuz tutumlarla karşılaştıklarını belirtmektedir. Olumlu

tutumlar, engelli bireylerin ekonomik olarak kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi yönünde takdir edilmesine dayanmaktadır. EH, çevresinin olumlu geri bildirimlerde bulunduğunu şu sözlerle aktarmaktadır:

"En azından ufak bir destek de bulun da kendi ihtiyaçlarını alabiliyorsun diye olumlu dönüşler alıyoruz." (EH, 31, Adıyaman)

Ancak, engelli aylığı konusunda toplumun olumsuz önyargıları da bulunmaktadır. Özellikle, bazı kesimlerin "çalışmadan maaş almak" şeklinde algıladığı ve engelli bireylere yönelik küçümseyici ifadeler kullandığı görülmektedir. KP, bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

"Bazen toplum istemiyor bizim maaş almamızı. 'Oturduğunuz yerde maaş alıyorsunuz, daha ne istiyorsunuz' diyorlar." (KP, 45, Ankara)

Bu algı, bireylerin sosyal hayattan dışlanmasına neden olmakta ve psikolojik olarak olumsuz etkiler yaratmaktadır. ED, çevresinden gelen eleştirilerin kendisini üzdüğünü belirtirken şu ifadeleri kullanmaktadır:

"Devlet bu engelli aylığını niye veriyor? Çalışmayan niye para alıyor diyenleri duydum. En yakınlarım bile bunu söyledi." (ED, 34, Giresun)

Özetle, engelli bireylerin toplumda yalnızca ekonomik değil, sosyal kabul görme mücadelesi de verdiği anlaşılmaktadır.

3.2.9. Sosyal Hak veya Sosyal Yardım

Sosyal yardım kavramı bünyesinde net bir tanımı barındırmamakla birlikte toplumsal gerçeklik içerisinde farklı yansımaları mevcuttur. Bunlardan ilki, Türkiye’de en sık karşılanan uygulama olan ihtiyaç tespitine ya da kaynak tespitine dayanan sosyal yardımlardır, diğeri ise vatandaşlık esasına dayanan hak temelli sosyal yardım anlayışıdır (Metin, 2011: 185). Engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak için yapılan sosyal hizmetlerin daha faydalı olabilmesi için hem kanunlarla hem de hak kavramı ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Oktar, 2020: 179). Engelli bireyler için sağlanan ekonomik desteklerin bir "hak" mı yoksa "yardım" mı olduğu tartışması, sosyal devlet anlayışının bir yansımasıdır. Katılımcılar arasında bu konuda farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir.

Bazı katılımcılar, engelli aylığını devletin bir yükümlülüğü ve sosyal devlet anlayışının bir gereği olarak görmektedir. KZ, devletin engelli bireylere yardımcı olmasının zorunlu olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

"Ben vatandaştım, o kimliği taşıyorsam devletimin bana yardımcı olması mecbur." (KZ, 56, Ankara)

Benzer şekilde EK, engelli aylığının bir sosyal hak olduğunu vurgulamaktadır:

"Sosyal bir hak. Çünkü devletin böyle bir gücü var, yani sosyal bir devlet." (EK, 33, Adıyaman)

Buna karşın, bazı katılımcılar engelli aylığını bir hak olarak değil, devletin insafına bağlı bir yardım olarak görmektedir. ET, devletin bu ödemeleri yapmak zorunda olmadığını düşündüğünü belirterek şu ifadeyi kullanmaktadır:

"Normalde vermeyebilir yani. Verdiği için Allah razı olsun." (ET, 53, Bolu)

Bu noktada, engelli bireylerin hak bilincinin tam anlamıyla yerleşmediği ve bazı bireylerin sosyal yardımları devletin lütfu olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Gülşen’de (2022) benzer bir tespit bulunur: Araştırmasına göre engelli aylığı, yasalarla tanımlanmış bir “hak”tır; yani devletin yerine getirmek zorunda olduğu bir sorumluluktur. Ancak yargı süreçlerindeki karmaşa ve uygulamadaki belirsizlikler, bu hakkın “yardım gibi” algılanmasına yol açmakta ve bazı engelli bireylerin “devlet vermezse de olur” düşüncesini pekiştirmektedir. Başka bir deyişle, hukuki statüyle günlük algı arasındaki kopukluk hâlen giderilememiştir (Gülşen, 2022: 155-162). Sonuç olarak, sosyal politikalarda hak temelli anlayışın güçlendirilmesine yönelik bütüncül politikalara ihtiyaç duyulduğu açıktır.

3.2.10. Engelli Hakları ve İyileştirme Politikaları

Engelli bireyler, sosyal yardımların artırılması ve daha kapsayıcı politikaların uygulanmasını talep etmektedir. Görüşmeler neticesinde, katılımcı EM’nin “Öncelikle gelecekteki maaşlarımızı bir kere yükseltmeleri lazım” ifadesinden de anlaşılacağı üzere çözüm önerilerinin engelli aylığının iyileştirilmesi ekseninde oluştuğu tespit edilmiştir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır ki engelli aylığının miktarında gerçekleşecek iyileşme tüm engelli bireyleri memnun edecektir. Katılımcı EC’nin “Böyle hayat yaşanmamış gibi oluyor. Mesela birçok kişi 3.000 lira maaş alıyor ama adamın dolabında doğru düzgün bir erzağı yok. Yani bu gerçekten çok üzücü.” ifadeleri de bu tezi doğrular niteliktedir.

Bunların yanı sıra haklarının güvence altına alınması ve bunun içinde engelli bireylere emeklilik hakkının getirilmesi talebi katılımcılar tarafından en çok dile getirilen öneri olmuştur. Katılımcılar arasında hem engelli bireylerin hem de engelli bireylere bakmakla yükümlü olan kişilerin, iş hayatından uzak kalması sebebiyle emeklilik hakkının elde etmesi gerektiği ortak bir kanı olmuştur.

“Eğer devlet bana bakıyorsa engelli aylığı şartlarını iyileştirmeli. Bakıcı aylığı alan kişi bana baktığı için çalışmıyor ve çalışmadığı için emekli hakkı olmuyor. Emeklilik hakkı verilmeli.” (KB, 48, Bolu)

“Benim gibi tek yaşayan kadınları koruması altına alıp emekli yapacak kızım. Başka yolu yok.” (KZ, 56, Ankara)

Bu bağlamda, engelli bireylerin sadece ekonomik yardımlarla değil, uzun vadeli sosyal güvence mekanizmaları ile desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

3.2.11. Memnuniyet Durumu

Katılımcılara, engelli aylığına bakış açılarını öğrenebilmek ve engelli aylığının sosyal etkisini görebilmek için *“Engelli aylığı alıyor olmaktan memnun musunuz?”* sorusu yöneltilmiştir. Görüşmeler sonucunda engelli aylığının, katılımcılar üzerinde ekonomik ve psikososyal boyutlarda “çift yönlü” bir etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim katılımcılar, engelli aylığının miktarını yetersiz bulmakla birlikte, sağladığı ekonomik özgürlük nedeniyle öz güvenlerinin arttığını belirtmişlerdir. EB *“Bir yere gitmek istediğimde cebimde para olmuş oluyor.”* sözleriyle aylığın gündelik hareket alanını genişlettiğini vurgulamıştır. EH *“Şu an bu tek geçim kaynağım olduğu için memnunum”* ifadesi ile aylığın, ekonomik faydasını göstermektedir. Bununla birlikte katılımcılar, miktarın düşüklüğü ve süreklilik konusundaki belirsizlikten dolayı “muhtaçlık” duygusunu yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu EM, *“Memnun değilim ama çaresizim... Devlet beni düşünmüyorsa demek ki o zaman bu ülke batmış bitmiş...”* sözleri ile dile getirmiştir.

Görüşmeler sonucunda ekonomik kısıtların, engelli bireyler üzerinde çaresizlik ve toplumsal dışlanma algısını artırdığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Özetle araştırma bulguları, engelli aylığının ekonomik özgürlük ve özgüven kazanımı açısından olumlu; yaşam standardını yükseltme ve sürdürülebilir refah açısından ise yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu çift yönlü etki, sosyal politikanın hem aylık miktarını artıracak hem de bağımlılık hissini azaltacak biçimde yeniden tasarlanmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

3.2.12. Kabul Görme

Engelli bireyler için sosyal politikalar sadece ekonomik bağımsızlık sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda birey olarak kabul görmelerine de katkıda bulunmalıdır. Katılımcılar, engelli bireylerin bağımsız hareket edebilmesi için sosyal politikaların bu yönde geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. KB, ailesine bağımlı kalmamak için çaba gösterdiğini şu şekilde ifade etmektedir:

“Kendi ayaklarımın üzerinde durmak kendimi daha iyi hissettiriyor. Birine bağılıken insan pasif oluyor, oysa aktif olmak istiyorum.” (KB, 48, Bolu)

Bu durum, engelli bireylerin sadece ekonomik yardım almaktan ziyade, sosyal hayatın içinde aktif bireyler olarak yer almak istediklerini göstermektedir. Engelli aylığı, bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlamaya katkıda bulursa da sosyal kabul görme ve toplumla bütünleşme açısından yeterli değildir. Katılımcılar, engelli aylıklarının artırılmasını, sosyal devlet anlayışının güçlendirilmesini ve bireysel hakların genişletilmesini talep etmektedir. Elde edilen veriler, engelliliğe ilişkin sosyal politikaların yalnızca bir ekonomik destek değil, bireylerin sosyal hayata katılımını sağlayan bir araç olması gerektiği vurgulanmıştır.

3.3. Engelli Aylığının Ekonomik Etkileri

Bu tema ile engelli aylığının gerçek ekonomik etkilerini görmek, engelli bireylerin ekonomik deneyimlerini anlamak ve bu deneyimlerin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini derinlemesine analiz etmeyi hedeflemektedir. Engelli aylığının ekonomik etkilerinin daha iyi anlaşılması engelli bireylerin ekonomik refahlarını artırmak için daha etkili politikaların geliştirilmesine yardımcı olabilir.

3.3.1. Ekonomik Durum

Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, engelli bireylerin en büyük sorunlarından biri ekonomik sıkıntılardır. Katılımcılar, engelli aylığının miktar olarak yetersiz olduğunu ve mevcut ekonomik koşullar altında geçimlerini sağlamakta zorlandıklarını belirtmişlerdir. EJ, bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Valla şu hayat şartlarına göre, şu piyasaya göre engelli aylığı çok düşük. Hiç yokmuş gibi aynı. Yani 2.300 ne ki?” (EJ, 36, Ankara)

Engelli aylığının ekonomik olarak yetersiz kaldığını “*Kendime sıra gelmeden para bitiyor.*” sözleri ile ifade eden EK, hayırseverlerin yardımı olmasa geçinemeyeceklerini belirtmektedir. Maddi sıkıntıları azaltmak için arkadaşlarından, akrabalarından veya hayırseverlerden gelen desteklerle geçinen katılımcıların yanı sıra bazı engelli bireyler ise düşük gelirlerini artırabilmek için farklı yollar aramaktadır. İşportacılık yaparak ek gelir elde etmeye çalıştığını belirten EG’nin ifadeleri şu şekildedir:

“*İşte bazen işporta işine falan çıkıyoruz. Mesela ıslak mendil, yara bandı. Böyle şeyler satıyorum.*” (EG, 38, Ankara)

Katılımcıların ifadelerinden, engelli bireylerin ekonomik açıdan kırılgan bir yapıya sahip olduğu ve engelli aylığının temel ihtiyaçları dahi karşılamaya yetmediği görülmektedir. Engelli aylığı miktarında yapılacak iyileştirmelerin bu durumu hafifletileceği düşünülmektedir.

3.3.2. Harcama Alışkanlıkları

Katılımcıların harcama alışkanlıklarının anlaşılması hususunun, sosyal politika kaynaklarının etkin kullanılmasına fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda katılımcılara harcama alışkanlıklarına yönelik sorular yöneltilmiştir ve bu sorulara alınan ilk cevap “*İstediğimiz gibi harcamıyoruz.*” olmuştur. Katılımcılar, engelli aylığını istedikleri gibi harcamadıklarını, öncelikle zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya yöneldiklerini ifade etmiştir. EK, aylığın yetersizliği nedeniyle kendi ihtiyaçlarını karşılamada zorlandığını şu sözlerle dile getirmiştir:

“*O kadar parayla kim geçinebilir ki. İstediğimiz hiçbir şeyi alamıyoruz.*” (EK, 33, Adıyaman)

Görüşmeler neticesinde görülmüştür ki katılımcılar, istedikleri gibi harcama yapmak ile temel ihtiyaçlarını karşılama arasında bir tercih yapmak zorunda kalmaktadır. EL, canı bir şey çektiği zaman ödemesi gereken faturaları düşündüğünü ve isteklerini göz ardı ettiğini bu yüzden bir şeyin hep eksik kaldığını belirtmiştir. Hemen hemen aynı ifadeleri kullanan EH’nin “*Hani kalem kalem hesabını yapıyoruz. Bununla beraber keyfi ihtiyaçları sürekli göz ardı ediyoruz. Sürekli önceliğimiz zaruri ihtiyaçlar.*” ifadesinden de anlaşılacağı üzere, katılımcıların harcama alışkanlıkları öncelikle temel ihtiyaçların karşılanması yönünde olmaktadır.

Katılımcılar, engelli aylığının önemli bir bölümünü barınma giderlerine ayırdıklarını ve ekonomik sıkıntılarının başlıca kaynağının yüksek kira bedelleri olduğunu belirtmişlerdir. EF’nin “*...yetmiyor engelliye. Hele de kirada olduğu zaman daha zor. Malum biliyorsunuz evlerin kiralari aldı başını gidiyor.*” sözlerinden de bu durum anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, katılımcılar engelli aylığı ile öncelikle zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Katılımcılar, engelli aylığını kişisel ihtiyaçları için kullanamamaktadır. EK’nin “*Kendime sıra gelmeden para bitiyor.*” ifadesi de bu sonucu destekler niteliktedir. Katılımcıların temel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken sosyal hayatlarını ihmal ettikleri gözlemlenmiştir. EK’nin “*Engelli maaşı ile kim geçinmiş ki biz geçinelim.*” ifadesinden yola çıkarak engelli aylığının sadece geçim aracı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda, engelli aylığı miktarında yapılan düzenlemelerin, engelli bireylerin sosyal hayata katılımını artıracak şekilde yapılması engelli aylığının sosyo-ekonomik etkisinin artmasına fayda sağlayabilir.

3.3.3. Engelli Aylığı ve Yaşam Standardı

Son yıllarda sosyal politikaların merkezinde yer alan yaşam kalitesi kavramı, engelli bireylere yönelik sunulan hizmetlerde de önemsenen bir konudur (İçağasıoğlu Çoban, 2008: 48). Seyyar’a göre, engelli bireylerin onurlu bir yaşam sürdürebilmeleri için engelli aylığı miktarının birtakım kriterlerden bağımsız olarak asgari yaşam standardına göre belirlenmesi gerekmektedir (Seyyar, 2015: 337). KC’nin “*En az asgari ücret düzeyinde olacak*” sözleri de Seyyar’ın düşüncelerini destekler niteliktedir. KC sözlerinin devamında “*Ordan bakınca devletten maaş alıyor muyuz? Evet alıyoruz. Devlet sahip çıkıyor mu? Evet, sahip çıkıyor. Ama yeterli mi? Değil.*” ifadelerini kullanarak engelli aylığının düşük olduğunu dile getirmektedir.

Görüşmeler neticesinde elde edilen verilere göre, engelli aylığının, katılımcıların yaşam kalitesini ve refahını artıramadığı, sadece geçici çözümler sunarak sınırlı fayda sağladığı değerlendirilmektedir. Engelli bireylere yönelik tasarlanan ve uygulanan sosyal politikaların temelinde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi anlayışının olması, daha etkin bir sosyal politika sisteminin oluşturulmasını destekleyebilir. Engelli bireylerin yalnızca hayatta kalmak için değil, aynı zamanda daha iyi bir yaşam standardına ulaşmak için ekonomik desteğe ihtiyaç duydukları bir gerçektir.

3.3.4. Engelli Aylığının Etkileri ve Hissettirdikleri

Türkiye’de, sosyal politikalara özellikle 2000’lerin başında gösterilen önem artsa da bu yardımlar daha ziyade yoksullukla mücadeleye yönelik olduğu görülmektedir (Geyik, 2020: 54). Bununla birlikte, katılımcılar, engelli aylığının düşük tutarı nedeniyle bu politikalara atfedilen önemin, etkin ve yeterli bir çözüm olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan, katılımcıların büyük çoğunluğu, engelli aylığının temel yaşam giderlerini karşılamada yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Konya’da yaşayan EN, “*Aldığınız miktar sizce yeterli mi?*” sorusu sorulduğunda “bu soruyu sormanız bile hata” diyerek tepki göstermiştir. Engelli aylığının miktarın neden yetersiz olduğunu EN, aylık masraflarını üst üste koyarak yaptığı hesaplama ile şu şekilde açıklamaktadır:

“Kızım okula gidiyor, 1.250 lira servis parası var. Oturduğum evin aidatı var, 550 lira. Benim maaşım servis ile aidata gidiyor. Eşimin ki ile de işte faturaları ödüyörüz. Arabanın yakıtı, yetmiyor zaten bunları yapıyoruz. Günde üç tane ekmek alıyorsun 21 TL. O da zaten ayda altı yüz lira yapar. Dolayısıyla bu parayla gerçekten yani çok zor...” (EN, 45, Konya)

Adıyaman’da yaşayan EY de EN gibi ekmek fiyatı üzerinden yaptığı hesaplama ile engelli aylığının yetersiz olduğu sonucuna varmaktadır. Zaruri ihtiyaçların yanında engelli aylığını “*Devede kulak*” olarak betimlerken “*İnsanlar açlığa mahkûm ediyorlar yani diyerek tepkisini*” dile getirmektedir. Görüşmelerde, özellikle kira, fatura ve temel gıda giderlerinin engelli aylığı ile karşılanamadığı belirtilmiştir.

Öte yandan katılımcılar, engelli aylığının etkilerini "hiç yoktan iyi" olarak tanımlamakla birlikte, bu durumun teslimiyetçi bir minnet duyma anlayışına işaret ettiği değerlendirilmektedir. Bazı katılımcılar, engelli aylığını ekonomik özgürlük sağladığı veya tek geçim kaynağı olduğu için önemli görmekte, ancak mevcut tutarı yetersiz olduğunu düşünmektedir. Araştırma bulguları, engelli aylığının bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmede ve toplumsal yaşama katılımlarını desteklemede yetersiz kaldığını göstermektedir. Katılımcılar, aylığın kira ve zorunlu giderleri karşılamada yetersiz olduğunu, sosyal yaşama katılımı teşvik etmediğini ve ekonomik bağımsızlık sağlamadığını belirtmiştir. Bu doğrultuda, engelli aylığının artırılması ve daha kapsayıcı sosyal destek politikalarının geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Engellilik olgusu tarihsel süreçte farklı paradigmlar çerçevesinde ele alınmıştır. 19. yüzyıla kadar ahlaki model baskınken, tıbbi model engelliliği bireysel eksiklikler temelinde değerlendirmiştir. Ancak, 1970’lerden itibaren sosyal model, engelliliğin bireysel değil toplumsal bir olgu olduğunu öne sürerek, ayrımcılık, sosyal dışlanma ve erişilebilirlik gibi kavramlara odaklanmıştır. Bu yönüyle sosyal model, engelli bireylerin topluma tam ve eşit katılımını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Engelliliğe ilişkin yaklaşımlar zamanla gelişerek, bireyin onurunu ve haklarını merkeze alan insan hakları modelini de içerecek şekilde genişlemiştir. Günümüzde, engelliliği açıklayan modeller birbirini dışlamaktan ziyade, eksikliklerini tamamlayarak daha bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda insan hakları modeli, sosyal modelin vurguladığı erişilebilirlik ve toplumsal düzenlemeleri kapsamakla birlikte, engelli bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olmasını temel ilke olarak benimsemektedir. Bu modellerin etkin kullanımı, engelli bireylerin daha iyi yaşam koşullarına ulaşmasını sağlayacak sosyal politikaların oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır.

Engellilik politikaları, 19. yüzyılda özel eğitimle başlayıp, savaşlar sonrası rehabilitasyon ve istihdam düzenlemeleriyle gelişmiştir. 2008’de yürürlüğe giren Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, engelli bireylerin haklarını uluslararası düzeyde güvence altına almıştır. Türkiye’de de Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde engelli bireylere yönelik önemli sosyal politika düzenlemeleri yapılmıştır. Ancak, uygulamada yaşanan aksaklıklar ve mevzuat çelişkileri, engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştıkları sorunların tam anlamıyla çözüme kavuşturulmasını güçleştirmektedir. Bu doğrultuda, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’un öngördüğü eşit katılım hedefine ulaşılabilmesi için yasal düzenlemelerin etkin uygulanması ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Engelli bireylere yönelik destek mekanizmalarından biri olan engelli aylığı, 2022 sayılı Kanun kapsamında sağlanmaktadır ve hukuki olarak engelli bireylerin en temel geçim kaynağı olarak görülmektedir. Sosyal hayata katılımı teşvik etme amacı taşımasına rağmen, saha çalışmasından elde edilen bulgular, bu desteğin sosyal ve ekonomik etkilerinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Engelli aylığı, bireylerin yalnızca temel maddi güvencesini kısmen sağlamakta, sosyal hayata katılımlarını destekleme noktasında yetersiz kalmaktadır.

Engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımının sağlanabilmesi için sosyal politikaların etkinliği ve kapsayıcılığı büyük önem taşımaktadır. Engelli aylığı, bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir araç olarak tasarlanmış olmasına rağmen, mevcut yapısı itibarıyla sadece sınırlı bir maddi güvence

sunmakta, engelli bireylerin toplumsal hayata tam katılımını sağlamada yetersiz kalmaktadır. Araştırma bulguları, engelli aylığının bireylerin ekonomik ve sosyal yaşamına doğrudan etkisinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Birçok engelli bireyin, temel ihtiyaçlarını karşılamakta dahi zorluk yaşadığı ve yaşam standartlarının asgari düzeyde kaldığı gözlemlenmiştir. Bu durum, mevcut sosyal politikaların bireylerin yaşam kalitesini artırma amacına tam anlamıyla hizmet edemediğini göstermektedir. Diğer taraftan, saha çalışmasından elde edilen veriler, engelli bireylerin en temel hakları olan barınma, ulaşım ve sosyal yaşama katılım konusunda ciddi engellerle karşı karşıya olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle barınma ve kira giderleri, engelli bireyler için ağır bir ekonomik yük oluşturmaktadır. Bu bağlamda, engelli aylığının yalnızca kısıtlı bir nakdi yardım olarak konumlandırılmaması faydalı olacaktır. Bu destek, bireylerin yaşam koşullarını sürdürülebilir biçimde iyileştirmeyi hedefleyen kapsamlı bir sosyal politika aracına dönüştürülmelidir. Ayrıca mevcut sistemde engelli aylığı, hane içi gelir düzeyi esas alınarak belirlenmektedir. Bu yaklaşım, bireylerin bağımsız bir ekonomik statü kazanmasını kısıtlamakta ve engelli bireylerin kendi hak ettikleri sosyal politikalarından mahrum kalmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde evde bakım aylığı üzerine çalışan Kök (2023: 56) çalışmasında, mevcut düzenlemede hane içi kişi başına düşen gelirin yasal eşiği yalnızca 1 TL aşması halinde sosyal yardımın tamamen kesildiğini ve bu durumun sosyal adalet ilkesini zedeleyerek gerçek ihtiyaç sahiplerini mağdur ettiğini belirtmektedir. Kök'e göre gelir sınırını aşan miktar oranında kademeli azalma veya alternatif destek mekanizmaları öngören esnek bir modele geçilmesi gerekmektedir (Kök, 2023: 56). Bu doğrultuda, engelli aylığının belirlenmesinde bireysel gelir esas alınmalı, hane içi gelir kriteri sosyal politikaların hakkaniyetli dağılımını sağlayacak şekilde yeniden gözden geçirilmelidir.

Araştırma bulguları, muhtaçlık sınırının sosyal yardımlara erişimi kısıtladığını da ortaya koymaktadır. Özellikle asgari ücretin üçte biri olarak belirlenen mevcut muhtaçlık sınırı, engelli bireylerin temel yaşam giderleri göz önünde bulundurularak yeniden düzenlenmelidir. Aksi takdirde, sosyal politikaların erişilebilirliği sınırlı kalacak ve engelli bireylerin ekonomik güvencesizlik sorunu devam edecektir. Saha çalışması sonucunda ortaya çıkan bir diğer husus engelli bireyler arasında sosyal hak bilincinin tam anlamıyla yerleşmediği konusudur. Bu nedenle, engelli aylığının bir lütuf değil, sosyal bir hak olarak değerlendirilmesi gerektiğine dair farkındalık çalışmaları yürütülmelidir. Ayrıca, sosyal politikalara dair kamuoyundaki yanlış algılar da düzeltilmeli, engelli bireylerin toplumun eşit ve ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmalıdır.

Engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımının sağlanabilmesi için sosyal politikaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Engelli aylığı, bireylerin ekonomik bağımsızlığını sağlamaya yönelik bir araç olmasına rağmen, mevcut yapısı içinde sosyal ve ekonomik etkileri oldukça sınırlıdır. Sosyal politika çerçevesinde fiziksel ve dijital erişilebilirlik standartları geliştirilmeli, kamusal alanlarda erişilebilirliğin tam olarak sağlanması için denetimler artırılmalıdır. Bunun yanı sıra, engelli bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için istihdam olanakları artırılmalı, kamu ve özel sektörde engelli istihdamını teşvik edecek ilave politikalar oluşturulmalıdır.

Sonuç olarak, engelli bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamalarının ötesinde, onurlu ve bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerini destekleyen sosyal politikaların geliştirilmesi, kaçınılmaz bir gerekliliktir. Engelli haklarına yönelik farkındalık artırılmalı, sosyal politikalar hak temelli bir çerçevede ele alınmalı, bireylerin yaşam kalitesini yükseltecek kapsayıcı ve sürdürülebilir politikalar hayata geçirilmelidir. Engelli bireylerin sosyal, ekonomik ve kültürel hayata tam katılımı, sadece sosyal politikalarla değil, fırsat eşitliğini esas alan yapısal dönüşümlerle mümkün olacaktır. Bu doğrultuda, sosyal politikalar, engelli bireylerin yalnızca ekonomik zorluklarını hafifletmekle kalmamalı, aynı zamanda onların topluma tam katılımını da teşvik edecek bütüncül bir yaklaşımla tasarlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2013). 2022 Yaşlı ve Engelli Aylıkları Kılavuzu. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Altan, Ö. Z. (1976). Sakatlar ve Türkiye’de Çalışma Sorunları. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.
- Altan, Ö. Z. (1999). Türkiye’de Sakatların İstihdam Edilerek Korunmalarını Öngören Sosyal Politikalar Yeniden Yapılanırken. Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15(1), 403-436.
- Altuntaş, B. ve Topcuoğlu, R. A. (2016). Engelli Bakımı. Ankara: Nika Yayınevi.
- Attepe Özden, S. (2020). Engellilik ile İlgili Modeller. M. Tekindal ve S. Attepe Özden (Ed.), Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları içinde (ss. 33-42). Ankara: Nobel Yayın.

- Balseven, H. (2009). İngiltere’de Refah Reformlarının Ekonomi Politigi. Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 18, 1-29.
- Braun, V., and Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101.
- Bundesarbeitsgemeinschaft der Freien Wohlfahrtspflege (BAGFW). (2020). Einrichtungen und Dienste der Freien Wohlfahrtspflege. Diakonie Deutschland.
- Camkurt, M. Z. (2013). 2022 Sayılı Kanuna Göre Engelliliğin Tespiti ve Engelliliğe Dayalı Aylıkların Bağlanması İşlemleri. Mali Çözüm, 23(119), 79-116.
- Degener, T. (2016). Disability in a Human Rights Context. Laws, 5(3), 1-24.
- Dünya Sağlık Örgütü (WHO). (2011). Dünya Engellilik Raporu. Cenevre: DSÖ Kütüphanesi ve Yayın Kataloğu.
- Engelli Ayrımcılığını Önleme ve Mücadele Platformu. (2012). Engelli Ayrımcılığı Araştırması ve Engelli Ayrımcılığına Karşı Çözüm Önerileri Raporu. H. Özgül, G. Polat ve S. Akbulut (Ed.). Ankara: Görme Engelliler Derneği Yayınları.
- Esmeray, P. (2019). Dünyada ve Türkiye’de Engelli Bireylerin Toplumla Uyumlaştırılması ve Entegre Edilmesinde Kamu Harcamalarının Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Gülşen, M. (2022). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki İşlemlerine Karşı Açılan Davalarda Görevli Yargı Yeri Sorunu. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 8(1), 149–166.
- Halle, S. N. (2023). The Effect of Changes in Local Labour Market Conditions on Disability Benefit Take-Up: Evidence From Norway. Master Thesis, Norwegian School of Economics, Economics and Business Administration, Oslo.
- Işık, H. (2014). Federal Almanya’da Uygulanan Sosyal Yardım Sistemi, Türkiye Karşılaştırması ve Türkiye’deki Uygulamalara Yönelik Öneriler. Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- İnternet: 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun. (2005, 7 Temmuz). T.C. Resmi Gazete (Sayı:25868). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 27.01.2023.
- İnternet: 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2013, 3 Mayıs). T.C. Resmi Gazete (Sayı:28636). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503_1.htm, Erişim Tarihi: 27.01.2023.
- İnternet: 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik. (2013, 25 Ocak). T.C. Resmi Gazete (Sayı:28539). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=17049&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>, Erişim Tarihi: 08.03.2024
- İnternet: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni –Temmuz 2023. URL: https://www.aile.gov.tr/media/140662/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz_23.pdf, Erişim Tarihi: 03.03.2023.
- İnternet: Bundesministerium für Arbeit und Soziales. (2024). BMAS -Persönliches Budget. URL: <https://www.bmas.de/DE/Soziales/Teilhabe-und-Inklusion/Rehabilitation-und-Teilhabe/Persoennes-Budget/persoennes-budget-art.html>, Erişim Tarihi: 25.02.2024.
- İnternet: Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. (2009, 14 Temmuz). Karar Sayısı:2009/15137, T.C. Resmi Gazete (Sayı:27288). URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>, Erişim Tarihi: 02.03.2023.
- İnternet: Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. (2019, 20 Şubat). T.C. Resmi Gazete (Sayı:30692). URL: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220_2.htm, Erişim Tarihi: 09.03.2024.

- İnternet: Engellilere Yönelik Eşit Haklar Yasası. (2002, 27 Nisan). Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgg/BJNR146800002.html>, Erişim Tarihi: 24.02.2024.
- İnternet: Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (1949, 23 Mayıs). Deutscher Bundestag. URL: <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80207000.pdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2024.
- İnternet: Flowers, N. (Ed.) (2007). İnsan Hakları. EVET! Engelli Haklarına Dair Eylem ve Savunuculuk. Ç. Gülabioglu ve E. Çopuroğlu (Çev.). Minnesota: Minnesota İnsan Hakları Kaynak Merkezi. URL: <https://ihop.org.tr/ceviri-qnsan-haklar-evet-engelli-haklarna-dair-eylem-ve-savunuculukq/>, Erişim Tarihi: 01.03.2023.
- İnternet: GOV.UK. (2024a). Disability Living Allowance (DLA) for children. URL: <https://www.gov.uk/disability-living-allowance-children/rates>, Erişim Tarihi: 21.01.2024.
- İnternet: GOV.UK. (2024b). Disability Living Allowance (DLA) for adults. URL: <https://www.gov.uk/dla-disability-living-allowance-benefit/DLA-rates>, Erişim Tarihi: 21.01.2024.
- İnternet: GOV.UK. (2024c). Personal Independence Payment (PIP) –How much you’ll get. URL: <https://www.gov.uk/pip/how-much-youll-get>, Erişim Tarihi: 21.01.2024.
- İnternet: Norveç Çalışma ve Refah İdaresi (NAV). (2024a). What is NAV?. URL: <https://www.nav.no/hva-er-nav/en>, Erişim Tarihi: 23.03.2024.
- İnternet: Norveç Çalışma ve Refah İdaresi (NAV). (2024b). Disability Benefit. URL: <https://www.nav.no/uforetrygd/en>, Erişim Tarihi: 23.03.2024.
- İnternet: Sosyal Yasanın Dokuzuncu Kitabı (SGB IX). (2001, 19 Haziran). Sozialgesetzbuch IX Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen. Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbix/1.html>, Erişim Tarihi: 25.02.2024.
- İnternet: TÜİK. (2023). Sosyal Koruma İstatistikleri, 2023. URL: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2023-53560#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Sosyal%20koruma%20harcamas%C4%B1%202023%20y%C4%B1%20da,ile%20sosyal%20koruma%20yard%C4%B1mlar%C4%B1%20olu%C5%9Fturdu>, Erişim Tarihi: 20.02.2025
- Işık, M., Tastan, N., Temur, N., Kara, Ö. ve Mısırlıoğlu, S. (2012). Türkiye’de Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Hak İhlalleri 2011 Yılı İzleme Raporu (No: 2). İstanbul: ESHİD Yayınları.
- Kahraman Güloğlu, F. (2020). “Dezavantajlı Grup(lar) Kavramı Üzerine Tartışmalar ve Dezavantajlılığa Bütüncül Bir Bakış”. K. Ören (Ed.), Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet içinde (ss. 9-39). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kızılkaya, S. (2016). Yoksulluk-Engellilik İlişkisi ve Evde Akraba Bakımı Uygulamasının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koru Uzkuurt, B. (2024). Engellilere Yönelik Sosyal Koruma Harcamaları: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Bir Panel Veri Analizi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 26(47), 1466-1479.
- Kök, H. (2023). Engelli Evde Bakım Hizmetlerinde Karşılaşılabilecek Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(58), 45–62.
- Krokstad, S., and Westin, S. (2004). Disability in society –medical and non-medical determinants for disability pension in a Norwegian total county population study. Social Science & Medicine, 58(10), 1837-1848.
- Krokstad, S., Johnsen, R., and Westin, S. (2002). Social Determinants of Disability Pension: a 10-Year Follow-Up of 62 000 People in a Norwegian Country Population. International Journal of Epidemiology, 31(6), 1183-1191.
- LoBianco, A.F., ve Sheppard-Jones, K. (2007). Perceptions of Disability as Related to Medical and Social Factors. Interdisciplinary Human Development Institute University of Kentucky 37 (1):1-13.
- Oliver, M. (1986). Social Policy and Disability: Some Theoretical Issues. Disability, Handicap & Society, 1(1), 5-17.
- Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA). (2010). Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması. Ankara: Yorum Basın.

- Özürlüler İdaresi Başkanlığı. (2009). Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlatıyor. Ankara.
- Palmer, M., and Harley, D. (2012). Models and Measurement in Disability: An International Review. Oxford University Press in association with The London School of Hygiene and Tropical Medicine (357-364).
- Scharp, K. M., and Sanders, M. L. (2018). What Is a Theme? Teaching Thematic Analysis in Qualitative Communication Research Methods. *Communication Teacher*. 33(2), 117-121.
- Sen, A. (2000). Social Exclusion: Concept, Application, and Scrutiny. Master of Trinity, Harvard University, Cambridge.
- Seyyar, A. (2015). Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Shakespeare, T., and Watson, N. (2002). The Social Model of Disability: An Outdated Ideology? *Research in Social Science and Disability*, 2, 9-28.
- Tartanoğlu, Ş. (2011). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 42, 1-13.
- Taşkın, B. (2020). Çeviri Sosyolojisine Fenomenolojik Yaklaşım: Türkiye’deki Görme ve Ortopedik Engelli Çevirmenlerin Mesleki Alandaki Konumu. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tınar, Y. (2018). Engellilere Yönelik Hizmetlerin Yönetimi ve Sunumu: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Utku, M. B. (2020). “Engellilik Sorunları ve Çözümler”. M. Tekindal ve S. A. Özden (Ed.), *Engellilik Alanında Sosyal Hizmet Kuram ve Uygulamaları içinde* (ss. 71-84). Ankara: Nobel Yayın.
- Uyanık, M. (2018). Almanya Sosyal Yardım Sistemi ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
- Yılmaz, V. (2020). “Tarihsel Gelişimi ve Güncel İkilemleriyle Türkiye’de Engellilik ve Sosyal Politikalar”. A. Karatay ve B. E. Akkan (Ed.), *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika içinde* (3. Baskı, ss. 75-101). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Yılmaz, V. ve Yentürk, N. (2017). Türkiye’de Engellilere Yönelik Kamu Harcamalarının On Yıllık Seyri. *Çalışma ve Toplum*, 1(52), 59-74.
- Yuvalı, E. (2019). 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanunun Değerlendirmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 37, 51-73.

Research Article**Engelli Aylığının Sosyo-Ekonomik Boyutu: 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Nitel Bir İnceleme⁵***The Socio-Economic Dimension of Disability Pension: A Qualitative Study within the Scope of Law No. 2022*

Çilem TAŞKIN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi cilem.taskin@gsb.gov.tr https://orcid.org/0009-0008-8765-1012	Muradiye ATEŞ Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi muradiye.ates@hbv.edu.tr https://orcid.org/0000-0003-2893-2662
---	--

Extended Abstract

The effectiveness of social policies for persons with disabilities cannot be evaluated solely by the existence of regulations but must be assessed based on their tangible and long-term impacts on the lives of individuals. Indeed, merely adopting legislation without ensuring its effective implementation often leads to a gap between formal rights and lived realities. This research investigates the socio-economic impacts of the disability pension provided under Law No. 2022 in Türkiye, aiming to evaluate whether it effectively supports the full and active participation of disabled individuals in social life. The study builds upon the conceptual frameworks developed over time, particularly the transition from the medical model to the social and human rights models of disability, which emphasize societal barriers over individual impairments and advocate for the recognition of disabled persons' dignity and equality.

The disability pension in Türkiye, first introduced with Law No. 2022 in 1976 and later expanded through the 2005 Law on Disabled Persons (Law No. 5378), is intended to provide economic support to disabled individuals. However, despite these legislative efforts, people with disabilities continue to face economic hardships and social exclusion. This highlights a critical disconnect between the intention of disability-focused social policies and their real-world outcomes. The research findings reveal that the disability pension falls short in promoting economic independence and social participation. Through qualitative fieldwork involving semi-structured interviews with 27 disabled individuals, this study explores their personal experiences, socio-economic conditions, and perceptions regarding the disability pension. Participants were determined using a snowball sampling method.

The interviews highlighted the persistence of various structural barriers. Participants frequently reported being subjected to discrimination, social isolation, and limited access to education, employment, and healthcare. Public spaces, transportation systems, and even government institutions often remain physically inaccessible, reinforcing exclusion. Moreover, societal attitudes continue to stigmatize people with disabilities, viewing them as people to be pitied rather than as citizens entitled to full participation. Such entrenched societal perceptions not only hinder disabled individuals' access to services but also perpetuate negative stereotypes that affect their self-esteem and societal standing. Cultural biases continue to deepen the social exclusion of disabled individuals, even in the face of legal reforms.

One of the main problems identified in this research is the means-test threshold used to decide who qualifies for disability pensions. In Türkiye, eligibility is determined by household income instead of individual income. As a result, many disabled individuals who truly need financial support are unable to receive disability benefits because they live with family members who only earn modest incomes. This method limits the economic independence of people with disabilities and forces them to depend on their families, which undermines their self-esteem and freedom. Several participants shared that even small increases in household income led to the cancellation of their disability pensions, even though their personal financial situation had not improved. This

⁵ Bu makale, “2022 Sayılı Kanun Kapsamında Engelli Aylığının Sosyo-Ekonomik Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

not only creates financial instability but also discourages disabled individuals from pursuing any supplementary income opportunities, for fear of losing their essential benefits. Therefore, the current system does not align with the principles of individual rights and social justice that modern disability models promote.

Another important finding regarding disability concerns the adequacy of the disability pension amount. Participants stressed that the amount received was far too insufficient to cover basic living expenses such as rent, food, and healthcare. Many had to depend on informal sources of support or limit their social participation drastically. This situation indicates that the disability pension functions more as a minimal survival mechanism rather than a tool for facilitating full integration into society. The economic insecurity caused by inadequate disability pensions severely restricts disabled individuals' ability to engage meaningfully in society, pushing them into deeper cycles of poverty and social isolation. Moreover, inflationary pressures and rising living costs further erode the real value of the disability pension, leaving recipients vulnerable to economic shocks. As the cost of living rises annually, the fixed nature of the disability pension creates a widening gap between disabled individuals and the rest of society in terms of economic well-being and opportunity access.

The research also found a disparity in how recipients perceive the disability pension. While some participants see the disability pension as a social right stemming from the principles of social citizenship, others see it as a charitable act of the state. This situation leads to feelings of indebtedness rather than empowerment among disabled individuals. Feeling dependent on state generosity rather than being entitled to social rights compromises disabled individuals' sense of agency and belonging. This dual perception reflects the incomplete internalization of a rights-based understanding of disability within broader society and points to the need for awareness-raising efforts to normalize the view of social protection as a citizen's right rather than an act of benevolence.

Given these findings, the study argues for a fundamental restructuring of disability-related social policies in Türkiye. First, eligibility criteria for disability pensions should shift from household income assessments to individual-based assessments to respect the autonomy and rights of disabled persons. Second, the disability pension amount should be recalculated based on actual living costs, ensuring that recipients can maintain a dignified standard of living. Third, broader structural reforms are necessary to improve physical accessibility in public spaces and services, eliminate discrimination, and create inclusive environments in education, employment, and healthcare sectors.

Furthermore, the study highlights the importance of involving disabled persons in policy-making processes. Their lived experiences provide critical insights that can guide the development of more effective and inclusive social policies. Participatory mechanisms should be institutionalized to ensure that disability policies are not designed "for" but "with" disabled individuals. Including disabled persons at every stage of policy formulation not only enhances legitimacy but also ensures that resulting frameworks are more responsive to actual needs. Additionally, public awareness campaigns must be launched to challenge societal prejudices and promote a human rights-based perspective on disability. Such campaigns should aim not just to raise awareness, but also to actively dismantle myths and misconceptions surrounding disability.

The international comparisons drawn in the study underline how welfare states like England, Germany, and Norway adopt inclusive and empowering approaches to supporting disabled individuals. In these countries, disability support mechanisms are designed not merely to prevent destitution but to facilitate full societal participation and economic independence. Türkiye's current disability pension, in contrast, remains largely remedial, focused on minimal survival rather than empowerment. Learning from these international examples could help Türkiye develop a more effective, equitable, and inclusive disability policy framework.

In conclusion, ensuring the full and equal participation of disabled persons in social, economic, and political life requires more than symbolic legislative changes. It demands substantive reforms grounded in human rights, social justice, and participatory governance. Disability pensions must be part of a broader ecosystem of inclusive policies aimed at dismantling structural barriers, promoting economic independence, and fostering societal acceptance. Without such comprehensive reforms, the goal of achieving an inclusive society where disabled individuals live with dignity, autonomy, and full citizenship rights will remain elusive. Thus, the realization of a truly inclusive society depends not only on legal texts but also on societal commitment to equality and empowerment at every level. This research contributes to the growing body of knowledge advocating for rights-based, inclusive, and empowering approaches to disability policy and provides actionable recommendations for policymakers, practitioners, and advocates working towards social justice for disabled persons.